

ZAPISNIK

sa 25. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore,
održane 22. juna 2022. godine

Sjednica je počela u 11 sati i 5 minuta.

Sjednici je predsjedavao Jovan Jole Vučurović, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sledeći članovi/ce Odbora: Jelena Božović, dr Albin Ćeman, dr Srđan Pavićević, dr Vladimir Dobričanin, Miodrag Lekić i Genci Nimanbegu.

Sjednici nijesu prisustvovali članovi/ce Odbora: Amer Smailović, dr Halil Duković, Ivan Mitrović, Mevludin Nuhodžić i Vesna Pavićević.

Sjednici su, u skladu sa članom 75 stav 6 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, ministar pravde Marko Kovač, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić, načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković, samostalna savjetnica I u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Irma Kalač i državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i slobode Crne Gore Snežana Mijušković, generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović, generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović, v. d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Dragana Đurović, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi Dragica Kosić, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja Svetlana Dujović, direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane Miloš Brakočević, koordinatorka Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nada Đurović Martinović, potpredsjednica NVU „Zračak nade“- Pljevlja Sanela Žiga, izvršni direktor NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać i pravni savjetnik u NVO „Građanska alijansa“ Pavle Ćupić.

Sjednici je, na njen zahtjev, po odobrenju predsjednika Odbora, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovala direktorica JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“ Tatjana Lazić Bašić.

Sjednicu su pratili predstavnici medija.

Za sjednicu je utvrđen sledeći

DNEVNI RED:

**KONTROLNO SASLUŠANJE MINISTRA RADA I SOCIJALNOG STARANJA ADMIRA ADROVIĆA, MINISTRA PROSVJETE MR MIOMIRA VOJINOVIĆA, MINISTRA ZDRAVLJA DRAGOSLAVA ŠČEKIĆA I MINISTRA PRAVDE MARKA KOVAČA
NA TEMU „RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI, SA POSEBNIM AKCENTOM NA PRAĆENJE REALIZACIJE ZAKLJUČKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE SA KONSULTATIVNOG SASLUŠANJA, ODRŽANOG 25. SEPTEMBRA 2019. NA TEMU „RAD DNEVNIH CENTARA ZA**

**DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI“ I
PREPORUKA IZ ANALIZE INTERSEKTORSKE PODRŠKE RAZLIČITIH SISTEMA DJECI SA
SMETNJAMA U RAZVOJU U CRNOJ GORI, KOJU SU PRIPREMILE EKSPERTKINJE
ANGAŽOVANE OD STRANE UNICEF-A“**

PRVA TAČKA- KONTROLNO SASLUŠANJE MINISTRA RADA I SOCIJALNOG STARANJA ADMIRA ADROVIĆA, MINISTRA PROSVJETE MR MIOMIRA VOJINOVIĆA, MINISTRA ZDRAVLJA DRAGOSLAVA ŠČEKIĆA I MINISTRA PRAVDE MARKA KOVAČA NA TEMU „RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI, SA POSEBNIM AKCENTOM NA PRAĆENJE REALIZACIJE ZAKLJUČKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE SA KONSULTATIVNOG SASLUŠANJA, ODRŽANOG 25. SEPTEMBRA 2019. NA TEMU „RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI“ I PREPORUKA IZ ANALIZE INTERSEKTORSKE PODRŠKE RAZLIČITIH SISTEMA DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU U CRNOJ GORI, KOJU SU PRIPREMILE EKSPERTKINJE ANGAŽOVANE OD STRANE UNICEF-A“

Na samom početku sjednice, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je podsjetio da je Odbor na prethodnoj, 24. sjednici održanoj 9. juna 2022. jednoglasno (sa sedam glasova „za“) donio Odluku o kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja Admira Adrovića, ministra prosvjete mr Miomira Vojinovića, ministra zdravlja Dragoslava Ščekića i ministra pravde Marka Kovača. U skladu sa članom 75 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je o Odluci o kontrolnom saslušanju informisao predsjednicu i potpredsjednicu Skupštine. Takođe, u skladu sa članom 75 stav 5 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je blagovremeno pozvao lica na saslušanje, obavijestio ih o pitanjima koja su predmet saslušanja i od njih zahtijevao da dostave potrebne Informacije do 17. juna 2022. Predsjednik Odbora je saopštio da je Informaciju u elektronskoj formi na temu kontrolnog saslušanja dostavio samo ministar prosvjete dana 20. juna 2022. i ista je dostavljena članovima Odbora.

Iako je članom 75 stav 6 Poslovnika Skupštine Crne Gore propisano: *“Pozvani ovlašćeni predstavnici državnih organa dužni su da se odazovu pozivu za kontrolno saslušanje i da dostave traženu dokumentaciju.”*, pozivu za Kontrolno saslušanje odazvali su se ministar prosvjete mr Miomir Vojinović i ministar pravde Marko Kovač, dok su ministar rada i socijalnog staranja i ministar zdravlja delegirali predstavnike ministarstava za učešće na ovom saslušanju.

Imajući u vidu važnost teme o kojoj je planirano da se dobiju dodatne informacije na kontrolnom saslušanju, kao i činjenicu da su novi ministri nedavno izabrani na ove funkcije, predsjednik Odbora je predložio poslanicima, članovima Odbora da se Kontrolno saslušanje ipak realizuje i da predstavnici ministarstava, za koje vjeruje da su kompetentni daju odgovore na pitanja i druge neophodne informacije, sa čime su se članovi Odbora saglasili.

Prije prelaska na rad po utvrđenom Dnevnom redu, proceduralno su reagovali poslanici: Miodrag Lekić, Jelena Božović, Genci Nimanbegu i dr Srđan Pavićević.

Poslanik Miodrag Lekić je pojasnio institut kontrolnog saslušanja navodeći da isti treba demistifikovati. Polazeći od raznih iskustava u Skupštini Crne Gore, saopštio je da se radi o institutu koji poznaju demokratska društva na planu teorije i prakse, koja u Crnoj Gori nije funkcionisala, posebno sa prethodnom Vladom. Parlament postoji da bi se u njemu razmjenjivale informacije i vodio dijalog i da bi se ostvarivala kontrolna funkcija. Mišljenja je da riječ “saslušanje” nije najbolje stilizovan izraz, jer asocira na saslušanje u policiji ili ne daj Bože, na

Golom Otoku. Nije riječ o tome da su poslanici superiorni da istražuju i ispituju, a da su predstavnici Vlade u inferiornoj poziciji, jer su oni međusobno ravnopravni. Ukazao je na praksu koja nije bila dobra po pitanju neodazivanja ministara iz prethodne Vlade na sjednice odbora koju treba mijenjati. Konstatovao je da su se ministri Vojinović i Kovač odazvali pozivu, kao i predstavnici drugih pozvanih resornih ministarstava, što je pozitivno. Smatra da i poslanici treba da vode računa da ne pretjeraju u velikim ispitivanjima. Odao je priznanje predsjedniku Odbora na uspjehu da okupi eminentan sastav povodom teme Kontrolnog saslušanja koju smatra temom prvog reda. S obzirom da poslanici i ostali učesnici sjednice imaju druge obaveze, a posebno predstavnici Vlade zbog dinamike rada izvršne vlasti, smatra da treba voditi računa o konciznosti izlaganja i trajanju sjednice.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je saopštio da je reakcija poslanika Lekića ispravna, jer i njemu lično smeta termin "saslušanje" što treba izmijeniti i u Poslovniku Skupštine Crne Gore, jer nikom ne trebaju islednici u Crnoj Gori gdje živimo u vremenu kada se još učimo demokratiji. Najavio će da će predložiti metodologiju održavanja Kontrolnog saslušanja.

Poslanica Jelena Božović je saopštila da su uz malu zadržku prihvatili da se održi kontrolno saslušanje iako ministar zdravlja i ministar rada i socijalnog staranja nijesu prisutni, uz uvjerenje da će prisutni predstavnici ministarstava moći da daju odgovore na važna pitanja koja opterećuju korisnike dnevnih centara i predstavnike nevladinog sektora koji se bavi pravima najosjetljivije kategorije našeg društva, kao što su osobe sa invaliditetom, prvenstveno djeca sa smetnjama u razvoju. Ona nema problem po pitanju održavanja Kontrolnog saslušanja, tim prije što su i prošle godine neprestano ukazivali da postoje problemi koje treba rješavati, a nevladine organizacije i dnevni centri su uputili mnogo molbi da se doprinese rješavanju tih problema. S obzirom da se još uvijek nije utvrdio način rješavanja tih problema, smatra opravdanim održavanje ovog Kontrolnog saslušanja i izdizanje ove teme na veći nivo, kako bi se nadležne institucije alarmirale da ova pitanja shvate ozbiljno i krenu u njihovo rješavanje. Podsjetila je i da je članovima Odbora delegiran niz pitanja i potrudice se koliko god je potrebno da ostanu na sjednici kako bi se ozbiljno bavili ovom temom i kako bi institucijama ukazali na ozbiljnost problema koje hitno treba rješavati.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović smatra da prethodno Ministarstvo finansija i socijalnog staranja „nije imalo sluha“ za ovu temu, pa se nada da će kod predstavnika ove Vlade biti drugačija praksa.

Poslanik Genci Nimanbegu je pohvalio pristup ministara u novoj Vladi u odnosu na prethodnu, čiji ministri nijesu dolazili na sjednice odbora. Zbog javnosti i dešavanja na političkoj sceni u opštini Ulcinj i u Crnoj Gori, saopštio je da ne zna da li će Demokratska partija socijalista iz opština Herceg Novi, Pljevlja i Podgorica podnijeti krivičnu prijavu protiv njega jer prisustvuje ovoj sjednici Odbora i daje kvorum, pa se ista održava, uz podsjećanje da je DPS iz Ulcinja podnijela krivičnu prijavu protiv njega zbog rada u Skupštini opštine Ulcinj. Bojkot ove sjednice, kao i bojkot lokalnog parlamenta u opštini Ulcinj se dešavao, a on je kao odgovoran čovjek koji radi svoj posao dobio krivičnu prijavu kojom mu se prijeti višegodišnjom kaznom zatvora. Možda će ta dešavanja biti jedna od tema na sjednici Odbora za ljudska prava i slobode. Izrazio je nadu da će članovi Odbora za ljudska prava i slobode i gosti na Kontrolnom saslušanju znati šta se sve dešavalo.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je zahvalio poslaniku Nimanbeguu na prisustvu sjednici. Podsjetio je da Odbor za ljudska prava i slobode iz njima poznatih razloga bojkotuju poslanici Demokratske partije socijalista koje ne interesuju ove važne teme zbog čega nekad i kasne sjednice Odbora, pa je uloga poslanika Nimanbegua i ostalih članova

Odbora veoma važna u obezbjeđivanju kvoruma. Što se tiče krivičnih prijava protiv poslanika Nimanbegua, poslanik Vučurović je uvijek spreman da bude uz njega smatrajući ga nevinim u tom pogledu. Uvijek je tu da mu pomogne u domenu njegovih mogućnosti.

Poslanik dr Srđan Pavićević je saopštio da je svaki od članova Odbora na svoje ime dobio određeni set pitanja, uglavnom po tri, pa ga je interesovalo da li je neophodno da poslanici postave ta pitanja ili mogu postaviti pitanja koja sami žele. Takođe, prokomentarisao je da je svih sedam članova Odbora obezbijedilo kvorum za sjednicu.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je zahvalio svim prisutnim članovima Odbora na obezbjeđivanju kvoruma. Pojasnio je da je predstavnicima dnevnih centara za djecu i omladinu sa invaliditetom i nevladinih organizacija koji su pozvani da učestvuju na sjednici poslat zahtjev da delegiraju pitanja koja bi poslanici u njihovo ime postavili predstavnicima resornih ministarstava i ta pitanja su dostavljena članovima Odbora, s tim što svaki od njih ima pravo da postavi pitanje koje želi.

Nakon proceduralnih reagovanja, predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je podsjetio da Odbor realizujući Plan aktivnosti Odbora za 2021. godinu, sačinjen na osnovu: Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020. godinu, Programa rada Vlade Crne Gore za 2021. godinu, Akcionog plana za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine Crne Gore u 2021. godini i jednog broja nerealizovanih aktivnosti iz Plana aktivnosti Odbora za 2020. godinu, a polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2021. godinu i kontinuiteta prethodnih aktivnosti članova Odbora za ljudska prava i slobode na ovu temu:

- Konsultativno saslušanje državne sekretarke u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, generalnog direktora Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja i direktora Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu na temu "Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" održano 25. septembra 2019. godine- Odbor sačinio Izvještaj sa Zaključkom (u 10 tačaka);

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju u Nikšiću, održana 1. juna 2012. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Maloj grupnoj kući u Bijelom Polju, održana 7. novembra 2017. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održana 12. jula 2018. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Rožajama, održana 17. oktobra 2019. godine;

- Posjeta predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Dječjem domu "Mladost" i Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Herceg Novom, održana 17. novembra 2021. godine,

održavanjem Kontrolnog saslušanja realizuje 36. aktivnost utvrđenu Planom aktivnosti Odbora za 2021. godinu.

Polazeći od uloge dnevnih centara koji kao javni servisi pružaju specijalizovane usluge djetetu što je moguće bliže njegovom domu, prepoznaju se kao multidisciplinarni servisi koji uključuju i obrazovanje, opravdano je očekivanje da dnevni centri ostanu značajna podrška inkluzivnom osnovnom obrazovanju i da se njihov rad unaprijedi u dijelu koji se odnosi na aktivnosti koje podrazumijevaju direktan kontakt sa zajednicom, na šta je ukazano i u Zaključku (u 10 tačaka) sa Konsultativnog saslušanja održanog 25. septembra 2019. godine.

Predsjednik Odbora je istakao da je namjera da na Kontrolnom saslušanju, u skladu sa kontrolnom i nadzornom ulogom, poseban fokus bude usmjeren na praćenje realizacije Zaključka

sa Konsultativnog saslušanja održanog 25. septembra 2019. godine i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a, u cilju preciznog mjerenja ostvarenog napretka i utvrđivanja svih preostalih izazova na čijem rješavanju je neophodno sinhronizovano i multisektorski djelovati u predstojećem periodu.

U skladu sa iskustvima i praksom sa prethodnih kontrolnih saslušanja, u cilju racionalizacije vremena, predložio je sledeću metodologiju održavanja kontrolnog saslušanja:

- da kontrolno saslušanje traje tri sata, a u slučaju potrebe i duže, pri čemu će ministri, odnosno predstavnici ministarstava podnijeti uvodno izlaganje na temu kontrolnog saslušanja u trajanju do 15 minuta;

- nakon toga, slijedi prezentacija predstavnika UNICEF-a u Crnoj Gori;

- zatim, slijede izlaganja lica pozvanih da učestvuju na sjednici u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine (po pet minuta);

- nakon uvodnih izlaganja, poslanici imaju mogućnost da postave pitanja, pri čemu odgovor može da traje do pet minuta.

Podsjećanja radi, od predstavnika dnevnih centara za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju i nevladinih organizacija pozvanih da učestvuju na sjednici zatraženo je da delegiraju pitanja koja bi poslanici, članovi Odbora mogli postaviti resornim ministrima i predstavnicima ministarstava.

Radi dodatnih pojašnjenja poslanici mogu postaviti potpitanje na koje odgovor može da traje do tri minuta, s tim što se pitanja i potpitanja mogu postavljati samo u vezi sa temom saslušanja.

Nakon odgovora na postavljena pitanja, predstavnici dnevnih centara za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju i nevladinih organizacija mogu da se uključe u raspravu da prokomentarišu odgovore na pitanja i iznesu svoja mišljenja i stavove tim povodom.

Članovi Odbora su prihvatili predloženu metodologiju.

Predsjednik Odbora je zamolio ministre, odnosno predstavnike resornih ministarstava da se u uvodnim izlaganjima posebno fokusiraju na aktivnosti realizovane u cilju realizacije Zaključaka Odbora sa Konsultativnog saslušanja i Preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori iz novembra 2019.

Izdvojio je preporuke koje se odnose na:

- neophodnost boljeg povezivanja dnevnih centara sa sistemom inkluzivnog obrazovanja, jer oni se moraju posmatrati kao podrška, a ne alternativa inkluzivnom obrazovanju, pošto po međunarodnim standardima, svako dijete ima pravo da pohađa redovan sistem obrazovanja,
- neophodnost intenziviranja saradnje između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja kako bi se jasno definisali standardi rada i proces finansiranja dnevnih centara u cilju njihove veće podrške inkluzivnom obrazovanju, kao i da bi se shvatio i redefinisao njihov mandat i misija u smislu podrške inkluzivnom obrazovanju,
- potrebu tješnje saradnje dnevnih centara sa postojećim resursnim centrima za inkluzivno obrazovanje,
- potrebu unapređenja dnevnih centara u pogledu obuhvata djece, opsega i kvaliteta njihovog rada,
- osnaživanje uloge dnevnih centara kao podrške obrazovanju onih kategorija djece koja se trenutno suočavaju sa marginalizacijom i isključenošću i

- neophodnost revidiranja postojećih standarda kojima je definisan rad dnevnih centara i omogućena neprihvatljiva praksa pružanja usluga za djecu do 18 godina i mlade starije od 18 godina u istom prostoru, što utiče na kvalitet rada dnevnih centara.

Uvodna izlaganja na temu kontrolnog saslušanja imali su: ministar pravde Marko Kovač, ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić i državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić.

Ministar pravde Marko Kovač je saopštio da nakon podjele nadležnosti ranijeg Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava ova tema i problematika više nije u direktnoj nadležnosti Ministarstva pravde, ali prisustvuje sjednici Odbora kako bi se, u granicama nadležnosti Ministarstva pravde, osvrnuo na ovu temu. U okviru normativnih aktivnosti i sprovođenja Strategije reforme pravosuđa za period 2019-2022. godina Ministarstvo pravde je planiralo unapređenje pravosudne infrastrukture u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta. Opremili su sudove u Podgorici, Nikšiću i Bijelom Polju i realizovana je adaptacija prostora za rad sa djecom u krivičnim postupcima u tri državna tužilaštva- u Podgorici, Beranama i Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju. Američka ambasada je donirala audio-vizuelnu opremu za saslušanje maloljetnika Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici. U Crnoj Gori ima pet tumača za znakovni, odnosno gestovni jezik postavljenih u skladu sa Zakonom o tumačima. U narednom periodu planiraju aktivnosti na unapređenju normativnih akata- Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, te identifikovanje ranjivih kategorija i njihovo dalje osnaživanje, odnosno poboljšanje njihovog statusa u postupcima u kojima učestvuju. Nedavno sprovedenom analizom koja se odnosi na Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku naše zakonodavstvo je ocijenjeno kao zakonodavstvo koje je u najvećoj mogućoj mjeri usklađeno sa svim međunarodnim standardima i pruža visok nivo zaštite prava ranjivih kategorija u toku postupaka. Tendencija je da se određeni termini upodobe i usaglase sa međunarodnim konvencijama i standardima, kao i da se dodatno ojača položaj maloljetnih oštećenih lica, odnosno njihova informisanost u krivičnim postupcima, odnosno da se sprovedu dodatne obuke i profesionalizacija kadra koji učestvuje u postupcima prema maloljetnim licima. Zalagaće se da se u okviru sudova, kako osnovnih, tako i prekršajnih, sprovede određena vrsta specijalizacije u okviru parničnog odjeljenja koja će se baviti isključivo porodičnim pravom, o čemu je razgovarano sa predstavnicima UNICEF-a koji su saglasni sa tim predlogom.

Ministar prosvjete mr Miomir Vojinović je saopštio da je polazeći od važnosti teme i imajući u vidu sve što su poslanici naveli na početku sjednice, ocijenio da dva mjeseca nakon stupanja na funkciju treba da bude na sjednici Odbora i čuje sve ono što je aktuelno, a tiče se domena prosvjete. Istakao je da je u sistemu u čijoj nadležnosti su poslovi prosvjete inkluzivno obrazovanje jedna od vrijednosti koju posebno ističu. Treća po redu Strategija inkluzivnog obrazovanja u fokusu ima: dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu kroz međusektorsku podršku, jednakost i kontinuitet inkluzivnog obrazovanja saradnjom unutar i između sektora i tranziciju nivoa obrazovanja i kvalitet inkluzivnog obrazovanja jačanjem školskih politika, kulture i prakse. Stalno prate potrebe djece i porodica i razvijaju odgovor na njih, kako u okviru svoje nadležnosti, tako i u saradnji i primjenjujući intersektorski pristup. Cijeneći dosadašnje aktivnosti, uočene potrebe nastavnog procesa, djece i porodica, smatrali su da je važno unaprijediti saradnju i umreženost usluga u lokalnoj zajednici tako da se funkcionalnije, efikasnije i efektivnije iskoriste postojeći resursi. U sistemu obrazovanja i vaspitanja nude se usluge: JU Resursni centar za sluh i govor "Dr Peruta Ivanović"- Kotor, JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom „1. jun“-Podgorica i JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“. Pružaju podršku inkluzivnom obrazovanju kroz savjetodavni i stručni rad, obuke nastavnika i

stručnih saradnika, upotrebu znakovnog jezika, pripremu, prilagođavanje, izradu, obuku za korišćenje specijalnih udžbenika (Brajevo pismo i Daisy format) i didaktičkih nastavnih sredstava. Pri resursnim centrima se sprovode programi rane intervencije. Prepoznali su da se u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti nude usluge podrške za život u zajednici među kojima je dnevni boravak. Posljednjih godina je najviše razvijena usluga centara za dnevni boravak u kojima se djeci sa smetnjama u razvoju obezbjeđuje boravak tokom dana, socijalizacija, habilitacija i rehabilitacija, podrška učenju, društvena i profesionalna aktivacija, edukacija roditelja, prevoz i patronažne usluge. Ministar je informisao da su pokrenuli Projekat “Dodatna stručna podrška za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama kroz saradnju centar za dnevni boravak – vrtić - osnovna škola”. Projekat saradnje vrtića/osnovnih škola sa centrima za dnevni boravak pilotirali su tokom 2021. godine u opštinama Kotor i Pljevlja i Gradskoj opštini Golubovci kroz Program koji je podržan od strane Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori. Opšti cilj saradnje bio je da se poboljšaju usluge na nivou lokalne zajednice pri centrima za dnevni boravak za funkcionalnu dodatnu stručnu podršku djeci sa posebnim obrazovnim potrebama usmjerenu u vrtić i osnovnu školu. Opšti cilj se može razraditi kroz specifične ciljeve koji podrazumijevaju uspostavljanje saradnje između vrtića i centra radi dodatne stručne podrške za ranu intervenciju i razvojna postignuća, uspostavljanje saradnje između osnovne škole i centra radi dodatne stručne podrške za savladavanje nastavnog gradiva i obrazovno-razvojna postignuća i pružanje psihosocijalne podrške roditeljima i porodicama. Aktivnosti za ispunjenje opšteg i specifičnih ciljeva treba se odvijaju u sledećim oblastima:

- procjena potreba, utvrđivanje broja korisnika, promotivne aktivnosti,
- sastanci sa javnim predškolskim ustanovama i osnovnim školama – izrada protokola saradnje,
- profesionalni razvoj kadra – obuke,
- organizovanje i sprovođenje dodatne stručne podrške - rad profesionalaca kao što su defektolog, logoped, psiholog, fizioterapeut i sl.
- podrška za roditelje i
- savjetovanja za centre za socijalni rad, komisije za usmjeravanje i domove zdravlja.

Informisao je da je najprije urađena analiza organizacije u centrima za dnevni boravak, procjena potreba, utvrđivanje broja korisnika, a zatim i obuka kadra. Iskustva pokazuju da je koncept primjeren, opravdan i daje konkretne i vidljive rezultate, te je ova vrsta povezanosti apsolutno dobrodošla, primjenjiva i preporučljiva da bude inkorporirana i ponuđena u svim opštinama u kojima postoje centri za dnevni boravak.

Ministar prosvjete je obavijestio da su 2022. godine, takođe pomognuti od strane Kancelarije UNICEF-a, nastavili ovu vrstu saradnje i usluge u Kotoru, Pljevljima i Golubovcima, proširili je na Podgoricu, Cetinje, Tivat, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Ulcinj i Nikšić. Nakon što su obavljene analize, konsultacije, procjena potreba, obučili su kadar za ranu intervenciju, asistivnu tehnologiju i intenzivnu interakciju. Centri su se povezali sa vrtićima i školama, počeli da primjenjuju dodatnu stručnu podršku, a veći intenzitet očekuje početkom školske 2022/23. godine. Ministarstvu zdravlja su predložili da u cilju rješavanja problema organizovanja tretmana i podrške u okviru usluga rane intervencije koriste kapacitete resursnih centara, uz napomenu da snažan resurs postoji i u centrima za dnevni boravak.

Kada je riječ o izazovima i preprekama za kvalitetniju i stabilniju uslugu, uočili su da su zakon, normativi i standardi za licencu limitirajući za dodatnu stručnu podršku, jer su koncipirani tako da je sadašnja usluga stacionarnog karaktera, a manje interventno-tretmanskog zbog čega je potrebno da se putem izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti reguliše ovaj primjer pozitivne prakse i dokazan model usluge.

Državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić je saopštio da se na kontrolnom salsušanju na kojem se razgovara o radu dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju suočavaju sa specifičnom situacijom, jer funkcioneri koji su imenovani u poslednjih nekoliko sedmica treba da opserviraju Zaključak Odbora iz septembra 2019. godine, iako su se u međuvremenu promijenile tri vlade. Saopštio je da su Zaključak Odbora za ljudska prava i slobode iz septembra 2019. godine pažljivo analizirali i u njemu nema nečeg što se konkretno odnosi na Ministarstvo zdravlja s obzirom da su centri za djecu sa smetnjama u razvoju dio sistema lokalnih samouprava i Ministarstva rada i socijalnog staranja. Smatra da Ministarstvo zdravlja, a posebno ljekari, treba aktivnije da se bave ranom dijagnostikom kod djece kojoj je potreban određeni vid pomoći i podrške. U početnim stadijumima rana rehabilitacija djece sa smetnjama u razvoju omogućava njihovo kvalitetnije uključivanje u procese i život sa ostalom djecom. U centrima za neonatologiju i porodilištima uglavnom rade pedijatri od kojih nijesu svi neonatolozi, a rano otkrivanje omogućava da se što prije počne sa kvalitetnom rehabilitacijom, pa je Ministarstvo spremno da da podršku u tom dijelu. Ne treba zaboraviti ni centre za djecu sa posebnim potrebama pri domovima zdravlja koji bi za početak trebalo da promijene ime u razvojna savjetovališta kako bi se izbjegla stigmatizacija. Te centre bi trebalo ojačati stručnim kadrom, kao što su defektolozi i psiholozi, a ne samo da budu pedijatri koji nijesu u potpunosti kvalifikovani da vrše ranu dijagnostiku i rehabilitaciju.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je prokomentarisao da je siguran da Ministarstvo zdravlja ima nadležnosti po ovom pitanju.

Državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić je najavila da će se Ministarstvo rada i socijalnog staranja i ubuduće odazvati na svaki poziv Skupštine, jer razumiju sistem podjele vlasti i potrebu da zakonodavna vlast bude informisana o aktivnostima koje se odnose na sprovođenje politika od strane izvršne vlasti. Takođe, smatra da je ovo dobra prilika da se sa svim licima koja učestvuju u procesu dođe do predloga za unapređenje ove oblasti. Cijeni da je ovo dobar dodatni mehanizam da javnost bude direktno upoznata sa informacijama iz ove oblasti. Saopštila je da usluga dnevnog boravka pripada grupi usluga za podršku za život u zajednici i od posebnog je značaja za sprečavanje institucionalizacije djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom. Pružalac usluge dnevnog boravka korisniku obezbjeđuje najmanje jedan obrok dnevno i pomoć pri održavanju lične higijene. Takođe, u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika organizuju se radno-okupacione, odnosno edukativne aktivnosti, pruža se pomoć za razvoj komunikacionih vještina i razvoj vještina i znanja potrebnih za život u zajednici, organizuju se kulturno-zabavni sadržaji, tako da se korisnicima pruža sva moguća podrška u cilju njihove socijalne inkluzije. U dnevnim centrima pruža se edukacija roditelja za samopomoć djeci i druge usluge u skladu sa Statutom i Zakonom. U Crnoj Gori postoji 17 dnevnih centara koji pružaju usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, od čega je trenutno licencirano njih 16. Za pružanje ove usluge licencirana je i JU Dječji dom "Mladost" u Bijeloj i NVO Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju "Pružite nam šansu Crne Gore", tako da je ukupno 18 licenciranih pružalaca ove usluge. Tokom 2021. godine uslugu dnevnog boravka koristilo je 243 djece. Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018-2022. godina predviđena je obaveza jedinica lokalnih samouprava da donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite i u skladu sa Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluge socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu, među kojima spada i usluga dnevnog boravka, da ispune kriterijume za raspodjelu sredstava. I pored više apela Ministarstva, tek krajem 2021. godine samo nekoliko lokalnih samouprava izradilo je lokalne planove socijalne i dječje zaštite koji nijesu bili blagovremeno usvojeni i

dostavljeni Ministarstvu u odnosu na rokove koje je Vlada imala za predlaganje budžeta i planiranje sredstava za ovu godinu. Nijedan od usvojenih lokalnih planova ne ispunjava sve uslove propisane Pravilnikom. Izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti iz decembra 2021. propisano je da su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju oslobođeni učešća, a sredstva za usluge dnevnog boravka za ove korisnike u potpunosti obezbjeđuju država i lokalna samouprava, s tim što primjena ove odredbe Zakona počinje 1. oktobra 2022. Pored usluge koju pružaju dnevni centri, djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju mogu koristiti prava iz osnovnih materijalnih davanja iz oblasti socijalne i dječje zaštite, među kojima su dodatak za njegu i pomoć, lična invalidnina i pomoć za vaspitanje i obrazovanje, pri čemu ovo pravo podrazumijeva troškove smještaja i prevoza u ustanovu.

Državna sekretarka Dešić se fokusirala na izvještavanje o realizaciji Zaključka Odbora sa Konsultativnog saslušanja i preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori. Zbog epidemiološke situacije koja je u izvještajnom periodu ograničila rad dnevnih centara nije bilo moguće sprovesti aktivnosti kojima bi se intenzivirala saradnja između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja u cilju definisanja jasnih standarda rada i procesa finansiranja dnevnih centara radi obezbjeđivanja veće podrške inkluzivnom obrazovanju. U vezi sa preporukom koja se odnosi na intenziviranje saradnje sa nevladinim organizacijama u smislu ustupanja prostorija, vozila i drugih tehničkih resursa nevladinim organizacijama koje bi širile lepezu dodatnih usluga kako bi se povećao obuhvat korisnika, naglasila je da Ministarstvo nema nadležnost upravljanja navedenim resursima dnevnih centara, jer je njihov osnivač opština. Preporuku koja se odnosi na revidiranje standarda i evaluaciju rada dnevnih centara u proteklom periodu nije bilo moguće sprovesti, jer zbog epidemiološke situacije dnevni centri duži period nijesu radili, a za djecu su bile organizovane onlajn aktivnosti. Iz ovih razloga, obuhvat djece, opseg i kvalitet rada nijesu sprovedeni u skladu sa postojećim standardima. U vezi sa preporukom da u dnevnim centrima ne bude miješanja male djece sa smetnjama u razvoju i mladih odraslih osoba ili da se ta praksa svede na najmanju moguću mjeru, napomenula je da je kod pružalaca usluge dnevnog boravka za odrasla i stara lica sa invaliditetom koji uslugu pružaju samo ovoj ranjivoj kategoriji ispunjen standard i da su kod dnevnih centara koji su dobili licencu i za pružanje usluga za odrasla i stara lica sa invaliditetom korisnici usluge 27+ fizički odvojeni od djece sa smetnjama u razvoju. U vezi sa Zaključkom Odbora koji se odnosi na uspostavljanje registra osoba sa invaliditetom, informisala je da je u toku sprovođenje projekta sa UNDP-em „Reforma sistema utvrđivanja invaliditeta“ vrijednosti oko milion eura koji ima za cilj uspostavljanje jedinstvenog tijela i jedinstvenih nacionalnih kriterijuma za utvrđivanje invaliditeta. Riječ je o kompleksnom projektu koji uključuje šest oblasti: socijalnu zaštitu, zapošljavanje, penzijsko-invalidsko osiguranje zaštitu, boračku zaštitu, zdravstvo i obrazovanje. Od realizacije ovog projekta direktno zavisi ostvarivanje različitih prava za oko 50.000 građana i njihovih porodica. Reformom treba da se suspenduje oko 30 postojećih komisija i uspostavi jedinstveno tijelo- Zavod koje bi vještačilo po novoj, jedinstvenoj nacionalnoj metodologiji za sve oblasti. Zavod će uspostaviti jedinstveni registar osoba sa invaliditetom. U vezi sa Zaključkom Odbora koji se odnosi na intenziviranje saradnje između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja, napomenula je da Ministarstvo prosvjete, uz podršku UNICEF-a, realizuje program o praktičnim učeničkim i nastavničkim inkluzivnim kompetencijama koji se odnosi na dodatnu stručnu podršku, pa saradnja između dva resora funkcioniše nesmetano. Kada je u pitanju saradnja Ministarstva rada i socijalnog staranja sa nevladinim organizacijama, istakla je da imaju uspostavljenu saradnju sa predstavnicima civilnog sektora koji im je strateški važan partner u ovoj oblasti. Imajući u vidu da nevladine organizacije

čine značajan procenat pružalaca usluga, Ministarstvo namjerava da unaprijedi saradnju i podrži nevladine organizacije u pravcu pružanja usluga korisnicima. Ministarstvo na godišnjem nivou izdvaja novčana sredstva za finansiranje projekata od javnog interesa, među kojima su i projekti za zaštitu lica sa invaliditetom, odnosno djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Za finansiranje projekata u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2022. godinu opredijeljeno je 430.000 eura. Novi resorni ministar je upoznat sa kašnjenjem javnih poziva za dodjelu ovih sredstava u tekućoj godini i dao je nalog da se aktivnosti ubrzaju kako bi nevladine organizacije u što skorijem periodu bile u mogućnosti da pružaju usluge korisnicima. Povodom preporuke koja se odnosi na kvalitet rada dnevnih centara i reviziju postojećih standarda za pružanje usluge, Ministarstvo je u novembru 2019. godine donijelo Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici. Takođe, u narednoj godini planirano je donošenje novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti nakon čijeg usvajanja će se raditi na izmjenama i dopunama podzakonskih akata. Ministarstvo je od Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu zatražilo analizu podzakonskih akata kojima se propisuju uslovi za pružanje i korišćenje, normativi i minimalni standardi za usluge, kao i predloge za unapređenje standarda. S tim u vezi, nakon izmjene normativnog okvira omogućiće se da uslugu dnevnog boravka koriste djeca do 18 godina, a lica starija od 18 godina biće fizički odvojena. Naglasila je da je Ministarstvo rada i socijalnog staranja posvećeno nastavku procesa deinstitutionalizacije za svu djecu i kontinuirano radi na razvoju hraniteljstva, sa posebnim akcentom na specijalizovano hraniteljstvo i razvoj malih grupnih zajednica. U tom cilju planiraju da do kraja ove godine donesu strategiju deinstitutionalizacije i razvoj usluga za život u zajednici. Početkom naredne godine Vlada treba da donese i novu strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu u kontinuitetu prati rad dnevnih centara, odnosno boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju i shodno nadležnostima priprema godišnje izvještaje o njihovom radu. Najavila je da će novoformirano Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u skladu sa preporukama UN Komiteta za prava djeteta i međunarodnim standardima, nastojati da ubrza reformu sistema socijalne i dječje zaštite.

Koordinatorica Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić je predstavila Analizu intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori navodeći da je ista prošle godine od strane Istraživačkog centra Innocenti u Firenci odabrana kao jedna od deset najboljih u svijetu. Potencijal Analize je u tome što govori o multisektorskoj saradnji, od nacionalnog do lokalnog nivoa. Fokus je bio na analizi političkog i zakonodavnog okvira za ovu oblast, sistema prikupljanja podataka, multisektorske saradnje i pristupa uslugama i kvalitetu usluga u različitim sektorima. Skoro sve nevladine organizacije koje se bave ovom tematikom su učestvovala u istraživanju, kao i sva resorna ministarstva, Parlament, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, djeca i njihove porodice, pa su imali reprezentativan uzorak. Kada je u pitanju pravni i politički okvir, neophodno je da država nastavi sa usklađivanjem sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom. Crna Gora ima specifično zakonodavstvo koje se odnosi na djecu sa smetnjama u razvoju u oblasti obrazovanja, što je suprotno duhu Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o pravima lica sa invaliditetom. Neophodno je usvojiti jedinstvenu definiciju invaliditeta zasnovanu na ljudskim pravima. Utvrđeno je da na lokalnom nivou ne postoje mjerila i kriterijumi, odnosno po postojećim zakonskim propisima opštine nijesu obavezne da pruže minimum usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, pa je apelovala da se novim zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i strategijom propiše minimalni paket usluga djeci i njihovim porodicama i da se definišu nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa u pogledu finansiranja tih usluga. Što se tiče

prikupljanja podataka i mehanizama za monitoring i evaluaciju, u Crnoj Gori još uvijek ne postoji konsolidovana baza podataka o broju djece sa smetnjama u razvoju, zbog čega država nije u mogućnosti da mjeri progres u ovoj oblasti, jer ne zna o kom broju djece sa smetnjama u razvoju je riječ, koje vrste smetnji imaju i na koji način će se usmjeriti podrška toj djeci. Stoga je jedna od važnih preporuka da Crna Gora konačno mora da uspostavi bazu podataka o djeci sa smetnjama u razvoju. Neophodno je stalno uključivati djecu i njihove porodice u planiranje i biti transparentan u donošenju zakona i politika, jer su se djeca i porodice osjećali isključenim iz procesa odlučivanja. Sa djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama nemoguće je raditi sektorski, jer djeca zahtijevaju holistički i integrisani pristup zbog čega je potrebno uspostaviti i multisektorsko finansiranje. Postojeći zakoni i politike treba da se izmijene kako bi se djeci obezbijedili i mehanizmi multisektorskog finansiranja. Neophodno je povećati obim finansiranja i na centralnom i na lokalnom nivou. Takođe, neophodno je kontinuirano ulaganje u unapređenje kapaciteta stručnjaka u svim sektorima koji direktno rade sa djecom sa smetnjama u razvoju. Međusektorska saradnja u koordinaciji podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama je slaba. Trenutno, dijete sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori prolazi kroz brojne komisije kako bi pristupilo raznim pravima i uslugama podrške. Mnoštvo procedura iscrpljuje porodice i djecu, ali vodi i riziku od sukobljavanja preporuka ili dupliranja intervencija. Kada su radili Analizu, u Crnoj Gori je bilo 27 različitih komisija i procedura kroz koje su prolazila djeca sa smetnjama u razvoju, pa je sami proces bio veoma komplikovan za djecu i porodice. Cilj je da se utiče da Savjet za prava djeteta, kao najviše tijelo koje se bavi djecom na multisektorski način, usvoji akcioni plan na osnovu preporuka sadržanih u Analizi i da prati njegovu implementaciju. Smatra da Savjet za prava djeteta ima mandat i kapacitet da sprovede multisektorski monitoring. Krnić je navela da će neke od preporuka biti sadržane u strategiji za sprečavanje diskriminacije i inkluziju osoba sa invaliditetom koju priprema Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava. Nažalost, u Crnoj Gori u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i dalje se kontinuirano i dominantno koristi medicinski model, kao davno napušteni standard, a trebalo bi primjenjivati model zasnovan na ljudskim pravima, bio-psiho-socijalni model. Važno je prepoznati smetnju u što ranijoj dobi da bi intervencija bila što kvalitetnija i sprovoditi inkluzivno obrazovanje. Dnevni centri su dobro tranziciono rješenje dok jednog dana sva djeca ne budu obuhvaćena sistemom obrazovanja. Postojeći kapaciteti dnevnih centara se nedovoljno koriste. Smatra da bi dnevni centri mogli da pružaju mobilne usluge, da iznajmljuju prostorije nevladinim organizacijama ili drugim pružaocima usluga. Bilo bi važno da se savjetovaništa za djecu sa smetnjama u razvoju prošire na sve domove zdravlja i da se uvedu standardizovani alati za rani skrining, kao i da postoje protokoli saradnje sa drugim sektorima. Takođe, potrebno je osnažiti terenske, patronažne posjete djeci. Da bi se prevazišao medicinski model pristupa u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju, država bi trebalo da uvede novo zanimanje- specijalista za ranu intervenciju i rehabilitaciju kako bi se pomjerali sa modela primarnog upliva defektologije u tu sferu. Potrebno je posmatrati optimalne kapacitete djeteta, a ne njegove nedostatke. U zdravstvenom sektoru je evidentan ogroman nedostatak različitih specijalističkih profesija, pa apeluje na povećanje dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, fizioterapeuta, dječjih psihologa, a posebno dječjih psihijatara. Potrebno je pružiti podršku roditeljima za očuvanje mentalnog zdravlja djece sa smetnjama u razvoju. U vezi sa resorom prosvjete, neophodno je staviti fokus na poboljšanje kvaliteta obrazovanja, rano predškolsko obrazovanje i stručno osposobljavanje, a dnevne centre treba posmatrati kao servis podrške inkluzivnom obrazovanju. Kada je u pitanju sektor socijalne i dječje zaštite, neophodno je snaženje centara za socijalni rad s obzrom da je analiza iz 2018. godine pokazala velike nedostatke u njihovom radu. Takođe, potrebno je širiti

dijapazon usluga. Krnić je pozdravila je aktivnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja koje je intenzivno radilo na širenju mreže dnevnih centara, ali je konstatovala da je i dalje najveći broj djece sa smetnjama u razvoju u okviru ustanova, što nije dobro. Usluga specijalizovanog hraniteljstva nije razvijena. Potrebno je širiti druge usluge u zajednici, kao što je stanovanje uz podršku. Dnevni centri saglasno međunarodnim standardima mogu da rade sa osobama od 0 do 18 godina. U oblasti pravosuđa, takođe su date preporuke, jer naš pravosudni sistem nije prilagođen radu sa djecom sa smetnjama u razvoju. Saglasno međunarodnim standardima, svako dijete ima pravo da iznese svoje mišljenje u stvarima koje ga se tiču, ali naš pravosudni sistem ni kadrovski, ni prostorno nije za to osposobljen. Izrazila je žaljenje što je sjednicu ranije napustio ministar pravde koji bi trebalo da bude upoznat sa preporukama.

U raspravi su učestvovali: zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković, generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović, generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović, izvršni direktor Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić, poslanik Genci Nimanbegu, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja Svetlana Dujović, poslanik Miodrag Lekić, koordinatorka Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić, ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, poslanik dr Albin Ćeman, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, poslanica Jelena Božović, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi Dragica Kosić, potpredsjednica NVU „Zračak nade“- Pljevlja Sanela Žiga, direktorica Resursnog centra za djecu i mlade “Podgorica” Tatjana Lazić Bašić, direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane Miloš Brakočević, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić, načelnica Dirkecije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić i načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je pohvalila rad Odbora za ljudska prava i slobode i interesovanje za ovakve teme. Saopštila je da pitanje rada dnevnih centara u ovom momentu mora biti pod budnom pažnjom, jer su dnevni centri u velikom problemu. Institucija Zaštitnika se u kontinuitetu bavi djecom sa smetnjama u razvoju, pa je u njihovom fokusu i rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju. U proteklom periodu institucija Zaštitnika je dala nekoliko mišljenja sa konkretnim preporukama šta bi hitno trebalo uraditi da bi se unaprijedio rad dnevnih centara. I sama se bavi ovom problematikom 20-ak godina, od formiranja prvog Dnevnog centra, pa je podsjetila kako je došlo do njihovog osnivanja. Jasnim strateškim dokumentima od države se tražila decentralizacija i deinstitutionalizacija sistema, a kao jedini model decentralizacije i deinstitutionalizacije pojavio se model dnevnih centara. Dnevni centri su formirani u partnerstvu između tadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja, lokalnih samouprava, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija. Podsjetila je da su svi međunarodni partneri pohvaljivali ovaj segment zaštite djece sa smetnjama u razvoju. Dnevni centri su bili vrlo važni jer su u tim sredinama uspjeli da opstanu i da izgrade kadar kojeg u Crnoj Gori za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju nema dovoljno. U tom smislu veoma je važno da se svi raspoloživi kadrovski kapaciteti koriste na valjan način. Izrazila je žaljenje što sjednici ne prisustvuju predstavnici lokalnih samouprava kako bi iznijeli probleme sa kojima se suočavaju. Ova usluga je vrlo skupa, a sredstva lokalnih samouprava su limitirana, jer opštine svakog dana ostaju bez prihoda. Smatra da su se u proteklom periodu pojavile određene nejasnoće po pitanju

finansiranja dnevnih centara. Mišljenja je da način finansiranja dnevnih centara, osnovanih od strane lokalnih samouprava, po zahtjevu tadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja i međunarodnih organizacija, treba postaviti na drugačiji način. Javnost je bila upoznata sa problemima participacije roditelja u plaćanju ove usluge. Takođe, bilo je riječi o lokalnim akcionim planovima socijalne i dječje zaštite, pa se stiče utisak da kad god treba da se riješi neki problem, ističe se potreba donošenja još jedne strategije ili akcionog plana. Bila je u prilici da čuje razmišljanja predstavnika lokalnih samouprava koji nijesu u mogućnosti da obezbijede kontinuirana sredstva za finansiranje dnevnih centara koji navode da su učinili sve da ih formiraju, a da sada država treba da preuzme da ih finansira. Potrebno je brzo donijeti konkretna rješenja kako lokalne samouprave, a prvenstveno djeca sa smetnjama u razvoju i njihovi roditelji ne bi bili dovedeni u nepovoljnu situaciju. Smatra da u vrlo kratkom roku treba naći model i adekvatno rješenje za finansiranje dnevnih centara kako se ne bi ugrozio njihov opstanak, što bi željela da bude i jedan od zaključaka sa ove sjednice. Poznato joj je da su neke lokalne samouprave, po zahtjevu Ministarstva, utvrdile određene metodologije za obračun cijena usluga, dok su pojedini utvrdili i cijenu. U Zakonu je jasno definisano da pružaoci usluge, osim države mogu biti lokalne samouprave, nevladin sektor, privatnici i svi oni koji su zainteresovani, pa saglasno tome treba postaviti jasna pravila. Podstaknuti situacijom u Herceg Novom i različitim postupanjem prema različitim pružaocima usluga, institucija Zaštitnika će uskoro dati mišljenje i preporuke. Navela je da Centar za socijalni rad u Herceg Novom ima različit pristup u odnosu prema Dnevnom centru koji je osnovala država i koji funkcioniše pri Dječjem domu „Mladost“ i Dnevnom centru koji je osnovala opština. Kada se govori o sistemu usluga i pluralizmu usluga, ne smiju se dozvoliti različita postupanja, a pravila o finansiranju moraju biti jasna. U prethodnom periodu su se bavili i centrima pri domovima zdravlja i dali jasnu preporuku da bi trebalo promijeniti njihov naziv i obezbijediti fluidnost od zdravstvenog sistema, obrazovnih ustanova i lokalne samouprave. Zamjenica Zaštitnika je ponovila da nedostaju predstavnici lokalne samouprave jer su i komisije za usmjeravanje djece sa smetnjama u razvoju takođe osnovane od lokalnih samouprava koje ih finansiraju. One donose izvršna rješenja i vrlo često se nailazi na probleme, a javnost je o tome nekoliko puta obavještavana.

Po ocjeni zamjenice Zaštitnika, međusektorska saradnja skoro da ne postoji. Rad dnevnih centara u ovom momentu je vrlo problematičan sa različitih aspekata, iako se trude da kroz razne projekte unaprijede način rada i obezbijede edukacije zaposlenih. Ukoliko jedan zaposleni pođe na duže bolovanje, njega nema ko da zamijeni i u tom slučaju osnivač treba da obezbijedi dodatna finansijska sredstva, pa je i sa tog stanovišta važno znati kojim kapacitetima raspolažu lokalne samouprave. Ako se ovdje lokalnim samoupravama ne da jasna podrška, plaši se da drugih usluga u lokalnoj zajednici, osnovanih od strane lokalnih samouprava neće biti, zbog čega je neophodna dobra komunikacija sa lokalnim samoupravama kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio nastavak rada dnevnih centara.

Saglasna je sa nalazima i preporukama o kojima je govorila predstavnica UNICEF-a, jer je i Zaštitnik u izvještajima ukazivao na potrebu obezbjeđivanja stručnjaka za rad sa djecom. Uputila je pohvale zaposlenima u dnevnim centrima za djecu sa smetnjama u razvoju koji rade veoma težak posao, uz ocjenu da su dnevni centri velika podrška porodicama djece sa smetnjama u razvoju. Podsjetila je da su u pojedinim lokalnim samoupravama pregovori oko formiranja dnevnih centara trajali toliko dugo da su oni koji su trebali potencijalno biti njihovi korisnici u međuvremenu odrasli, negdje su i oni koji napune 18 godina sa mentalnim sklopom i psihofizičkim razvojem na nivou djeteta, pa se zato i dozvolilo da dnevni centri budu i za osobe do 27 godina. Potpuno je saglasna da ove dvije grupe treba da budu razdvojene, ali osnivanje dnevnih centara za

odrasle je pod velikim znakom pitanja ukoliko se prethodno uočeni problemi ne riješe. Ovo je sistem koji je po njenoj ocjeni u proteklih nekoliko godina, zbog korone i drugih dešavanja mnogo pretrpio i možda nazadovao, tako da bi sistem socijalne zaštite morao vrlo brzim koracima da se postavi na “fabrička podešavanja“.

Zamjenica Zaštitnika Snežana Mijušković je saopštila da se do objekata za dnevne centre najčešće dolazilo tako što su lokalne samouprave davale objekte koji su se uz određena finansijska sredstva međunarodnih partnera izgradili ili rekonstruisali. Lokalne samouprave plaćaju zarade zaposlenih, snose materijalne troškove koji se odnose na prevoz djece, grijanje, dok je država od formiranja prvog dnevnog centra participirala sa mjesečnim iznosom od 150 eura po korisniku. U međuvremenu su se desile izmjene, pa su pojedini dnevni centri ostali bez te mjesečne participacije od 150 eura. Naglasila je još jednom da treba sagledati koliko da se pomogne lokalnim samoupravama kako bi mogle da nastave da finansiraju uslugu u dijelu u kojem su do sada to radile i kako bi usluga na najbolji način mogla da opstane. Saopštila je da su im predstavnici lokalnih samouprava ukazivali na probleme sa kojima su se suočavali prilikom planiranja lokalnih budžeta za ovu godinu, jer do poslednjeg momenta nijesu znali da li će država i dalje participirati sa iznosom od 150 eura. Imajući uvidu navedeno, veoma je važna dobra komunikacija između predstavnika državnih institucija i lokalnih samouprava kako bi se jasno i na vrijeme znalo ko i koliko može participirati. Važan je adekvatan model finansiranja usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite. Kad se ustanovi licencirani pružalac usluge, to mora pratiti jasna cijena koštanja i ne može se licenciranim pružaocima usluga tražiti da dodatno apliciraju za sredstva namijenjena nevladinom sektoru ili nekom drugom.

Generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović je saopštio da su uvijek imali senzibilitet prilikom opredjeljivanja sredstava za ranjive kategorije stanovništva, kao što su djeca sa smetnjama u razvoju. Budžetom za 2022. godinu kroz programski budžet za regulisanje prava iz oblasti boračke i invalidske zaštite opredijeljeno je oko 7,8 miliona eura, od čega je za transfere prema opštinama 1.357.000 eura, dok je za izdržavanje šticećenika u domovima planiran iznos od oko 6, 5 miliona eura. Izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore za 2022. godinu preostala, neutrošena sredstva su prenešena Ministarstvu rada i socijalnog staranja. Sredstva su kumulativno prezentovana i nijesu sva ta sredstva za dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju, već i za domove starih, smještaj u prihvatilištima i skloništim, Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj i Malu grupnu zajednicu u Bijelom Polju. Vjeruje da resorno ministarstvo ima bolji pregled raspodjele sredstava. Ukoliko se ukaže potreba za utvrđivanjem boljeg modela finansiranja rada dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju, Ministarstvo finansija će biti partner u tom procesu. Ukoliko bi država trebala u potpunosti da finansira ovu vrstu usluga, onda bi to podrazumijevalo potpuno novi model finansiranja. Mišljenja je da se takva vrsta aktivnosti ne može individualno obavljati od strane države, već je neophodno više involviranje od strane lokalne zajednice, a ukoliko je potrebno da država doprinese tom finansiranju - tu opciju treba razmotriti.

Generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović je saopštila da se Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava bavi pitanjima osoba sa invaliditetom i djece sa smetnjama u razvoju putem modela zasnovanog na ljudskim pravima. Navela je da je u završnoj fazi izrada nove strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. godina u kojoj će biti posebno obrađena tema djece sa smetnjama u razvoju. Aspekt ljudskih prava djece sa invaliditetom se ne može posmatrati kroz jednu oblast, već kroz multisektorski i multidisciplinarni pristup. Vlada je u januaru 2022. usvojila Finalni izvještaj o implementaciji

Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godina u kojem je konstatovan iskorak u ostvarivanju prava djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Strategije i politike nijesu dovoljne da bi se poštovala ljudska prava, već nam predstoje izazovi po pitanju njihove implementacije. U prethodnom petogodišnjem periodu oko 1.800.000 eura je opredijeljeno za projekte u cilju zaštite prava lica sa invaliditetom, među kojima su i djeca sa invaliditetom, a kroz antidiskriminacioni ugao posmatranja i zaštitu ljudskih prava, u mjeri mogućeg, finansirali su rad stručnih lica angažovanih u nevladinom sektoru, sve u interesu djeteta. Svjesni su da to nije pravo rješenje, jer mora postojati kontinuitet u pružanju usluga kako bi se nivo ljudskih prava lica sa invaliditetom i djece sa teškoćama u razvoju unaprijedio.

Izvršni direktor Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać je izrazio žaljenje što ministar rada i socijalnog staranja ne prisustvuje sjednici Odbora, jer je veliki broj problema koje imaju roditelji djece sa smetnjama u razvoju i sama djeca u nadležnosti tog Ministarstva i isti se godinama ne rješavaju. Saopštio je da je Savez „Naša inicijativa“ učestvovao u pisanju projekata i osnivanju dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i da daju snažnu podršku njihovom radu, jer pružaju važne usluge djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Ocijenio je da kvalitet rada svih dnevnih centara nije isti. Pitanje je zbog čega nijesu popunjeni kapaciteti nekih dnevnih centara, a u svim opštinama ima lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama u razvoju. Kod pojedinih lokalnih samouprava prisutno je mišljenje da su otvaranjem dnevnih centara koji pružaju usluge za 10-15 korisnika riješeni svi problemi djece sa smetnjama u razvoju, što je velika zabluda. Prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva, oko 11% stanovnika Crne Gore su lica sa invaliditetom, a ne zna se koliko je djece sa smetnjama u razvoju koji bi trebalo da imaju usluge u dnevnim centrima, a iste im nijesu omogućene. Dnevni centri se, izuzev Dnevnog centra u Pljevljima, nepravilno predstavljaju i daju sebi više na značaju nego što im pripada. Dnevni centar je ustanova koja pruža četvoročasovni boravak. Već 20 godina i sam ukazuje na nepostojanje baze podataka djece sa smetnjama u razvoju. Ministarstvo zdravlja bi moglo značajno da pomogne izdvajanjem sredstava za projekte nevladinih organizacija za podršku u pružanju fizioterapeutskih usluga djeci sa smetnjama u razvoju. Konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama raspisuju se neblagovremeno. Prošle godine su ta sredstva dijeljena 30. odnosno 31. decembra. Po Zakonu o nevladinim organizacijama, konkursi se raspisuju do 1. marta, pa se i ove godine kasni četiri mjeseca i još uvijek se nije započelo sa tim postupkom, što ne predstavlja partnerski odnos prema nevladinim organizacijama. Nije isto ukoliko se ta sredstva dijele u junu ili se raspodjela vrši u decembru. Ako se podijele u junu, nevladine organizacije to shvataju kao partnerski odnos i pruža im se mogućnost da obezbijede značajne servise usluga djeci sa smetnjama u razvoju. Nije saglasan sa shvatanjem da su raspodijeljena sredstva uvijek bila u interesu lica sa invaliditetom. Saopštio je da je u prethodnom mandatu Vlade slao nekoliko zahtjeva za sastanke ministru pravde, ljudskih i manjinskih prava i ministru finansija i socijalnog staranja kako bi im ukazao da se bar trećina tih sredstava zloupotrebljava. Smatra da treba pogledati izvještaje o realizaciji projekata, jer tu ima posla i za tužioca. Zamolio je Odbor da apeluje prema ministarstvima da blagovremeno i što prije raspišu konkurse za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama. Saopštio je da predstavnici ministarstava ne ispoštuju većinu stvari koje sa njima dogovore, pa čak ni određene zakonske norme. Poslodavcima se i po 12 mjeseci ne uplaćuju subvencije za zarade zaposlenih lica sa invaliditetom, pa će zbog kašnjenja u isplati subvencija, kao poslodavac, 30. juna biti primoran da otpusti fizioterapeutkinju i maserku. Takođe, bilo je dogovoreno da se raspisuju grant šeme za lica sa invaliditetom, pa je 2019. bilo tri miliona eura, a prošle godine je raspisan jedan

konkurs i raspodijeljen je milion eura. Konkurs je raspisan krajem godine, a sredstva se dijele u ovoj godini, tako da se sa tri miliona dolazi do iznosa od 500.000 eura. Posebno je istakao da je oko šest miliona eura iz Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom iskorišćeno za druge svrhe. Prozvao je opštinu Bar, jer je 4. maja ove godine navršeno 13 godina od kada je Vladina Komisija za raspodjelu sredstava od igara na sreću donijela odluku da se opštini Bar i Centru za socijalni rad opredijeli iznos od 137.000 eura za izgradnju dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju, a isto još uvijek nije realizovano. Ako se projekat ne realizuje u roku od godinu dana, sredstva se moraju vratiti u budžet. Apelovao je, ukoliko su ta sredstva i dalje na računu, da se stave u funkciju, a ukoliko opština Bar ne želi ovo da riješi, onda ta sredstva treba dati nekome drugom. Zamolio je predstavnike Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva finansija da pokrenu postupak prema Vladi kako bi se konačno zaustavilo propadanje pomenutih sredstava. Najveći problem djece sa smetnjama u razvoju i njihovih roditelja jeste šta će se desiti sa tom djecom nakon smrti roditelja, pa je informisao i o konkretnim slučajevima. Zamolio je predstavnike resornih ministarstava rada i socijalnog staranja i prosvjete da ih prime na razgovor kako bi ih upoznali sa problemima sa kojima se suočavaju. Roditelji djece sa autizmom ovih dana skupljaju potpise za peticiju koja se tiče ustanovljavanja baze podataka i organizovaće proteste, pa je zamolio da i njih prime na razgovor u cilju rješavanja problema.

Državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić je pojasnio da je prethodno saopštio da Ministarstvo zdravlja nema direktnu nadležnost po pitanju realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja iz septembra 2019. godine, a za samu temu Ministarstvo zdravlja svakako ima nadležnosti. Kao pedijatar, odlično poznaje probleme djece sa smetnjama u razvoju.

Poslanik Genci Nimanbegu je saopštio da rad dnevnih centara predstavlja nastavak politike centralizacije po kojoj država na nacionalnom nivou ima 90-95% prihoda iz budžeta, a teret se prebacuje lokalnim samoupravama koje u principu nemaju dovoljno novca da adekvatno odgovore na zakonske odredbe i na potrebe građana. Saglasan je da je na sjednicu trebalo pozvati i predstavnike lokalnih samouprava. Smatra da je potrebno obezbijediti više asistenata u nastavi za djecu sa smetnjama u razvoju. Takođe, treba obezbijediti nastavni program adekvatan djetetu, shodno njegovim mogućnostima i omogućiti asistentima da sa djecom rade na otvorenom, kao i da roditeljima djece sa smetnjama u razvoju treba dozvoliti da odaberu da li da promijene asistenta ili ukoliko žele, istog asistenta zadrže i sledeće godine. Dosta stvari u ovoj oblasti vezano je za finansije, jer se mogu donijeti dobre strategije, ali se iste bez novca ne mogu sprovoditi, pa je potrebno uraditi i dobru analizu finansiranja dnevnih centara.

Poslanik Genci Nimanbegu je postavio sledeća pitanja:

- Da li djeca na maternjem jeziku, konkretno albanskom, mogu da imaju usluge logopeda, uz ocjenu da se za to moraju naći sredstva i mora se ulagati u te kadrove?

- Da li je nešto urađeno povodom preporuke Komiteta UN za prava djeteta da djeca sa smetnjama u razvoju od četiri godine ne mogu da borave u istoj prostoriji sa osobama od 25 godina?

- Šta se radi u slučaju smrti roditelja/staratelja djeteta sa smetnjama u razvoju s obzirom da je i dalje najveći broj takve djece u institucijama, što govori da naša svijest nije dovoljno razvijena i da prethodne politike nijesu u dovoljnoj mjeri doprinijele rješavanju ovog pitanja.

Direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom-Pljevlja Svetlana Dujović je saopštila da je učestvovala u otvaranju prvog Dnevnog centra u Bijelom Polju 2004. godine. Dnevni centri pružaju mnogo širu lepezu usluga od onih koje su definisane u okviru usluge dnevni boravak, u skladu sa evropskim i svjetskim standardima.

Posebnu pažnju treba posvetiti kvalitetu rada dnevnih centara. Dnevni centar u Pljevljima je jedini u Crnoj Gori čiji osnivač su lokalna samouprava i NVO “Zračak nade”, dok je Ministarstvo rada i socijalnog staranja bilo partner, a zahvaljujući osnivaču nemaju finansijskih problema i imaju kompletan tim stručnih radnika i saradnika. Pružaju uslugu u lokalnoj zajednici jer djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo da žive u lokalnoj sredini gdje su rođeni, a kada odrastu treba da imaju servise u toj zajednici, a ne da idu u institucije. U njihovoj zgradi, prostor u prijepodnevnim satima koristi Dnevni centar koji je prošle godine imao 33 korisnika, a u popodnevnim satima tu je NVO “Zračak nade” sa 20-30 korisnika. Lokalne samouprave su neophodne u ovom procesu, a mnoge od njih imaju brojne finansijske probleme. Interes djeteta svima treba da bude na prvom mjestu, a bez međusektorske saradnje napredak u pojedinačnim oblastima ne znači puno. Takođe, roditeljima djece sa smetnjama u razvoju treba psihološka podrška. Takođe, smatra da u narednom periodu u Crnoj Gori treba razvijati i predah hraniteljstvo. Uputila je poziv Odboru da organizuje posjetu Dnevnom centru u Pljevljima.

Poslanik Miodrag Lekić je saopštio da se slika društva ogleda u odnosu prema marginalizovanim grupama. Smatra da je ova tema jedna od tema prvog reda i dobro je da javnost čuje o rezultatima, ali i problemima koji postoje. U zaključcima sa kontrolnog saslušanja treba se usmjeriti prema Vladi koja vodi unutrašnju i spoljnu politiku i mišljenja je da jedan od potpredsjednika Vlade mora imati aktivniju ulogu po pitanju ostvarenja prava djeteta i koordinacije aktivnosti u ovoj oblasti. Nevjerovatno je da se ne ostvaruju finansijske obaveze koje se tiču prava djeteta u mjesečnim iznosima od 150 eura u državi koja se u Ustavu samodefinisala kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. Na nivou politike potrebno je definisati jasna finansijska sredstva za ove namjene i utvrditi bolju koordinaciju za pitanja koja se tiču prava djeteta. S jedne strane, potrebno je minimalno učešće od 150 eura koje se ne ostvaruje, a sa druge strane nigdje nema funkcionerskih naknada od godinu dana kao što se isplaćuju u Crnoj Gori i poslanik Lekić je mišljenja da bi tu postojao prostor za uštede i da neko ko ima reformskog kapaciteta za reformu sistema to treba da zaustavi. Jedan od zaključaka treba da bude usmjeren na insistiranje za ozbiljnijom državnom politikom, uz postojanje institucionalnog mehanizma, gdje bi se utvrdila jača koordinacija i ozbiljnija materijalna podrška za ovu oblast u iznosu kojim će se obezbijediti elementarno dostojanstvo za ovu populaciju.

Koordinatorica Programa za monitoring prava djeteta u UNICEF-u Nela Krnić je saopštila da je planirano konstituisanje novog Savjeta za prava djeteta, na čijem čelu će biti predsjednik Vlade. Multisektorsko finansiranje je veoma važno, a na kraju je država odgovorna i ona mora da napravi koncept finansiranja dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju. Trebalo bi uraditi istraživanje o različitim modelima finansiranja dnevnih centara. Uz podsjećanje da je u jednom trenutku bila donešena odluka da država u potpunosti prestane sa finansiranjem dnevnih centara, saopštila je da nije sigurna koliko je to dobra odluka ako kod nas fiskalna decentralizacija nije u potpunosti zaživjela. Bazične usluge podrške porodicama djece sa smetnjama u razvoju sada ne postoje i zbog nedostatka finansijskih sredstava nijesu održive. UNICEF intenzivno radi sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i Ministarstvom finansija da bi se riješila ova pitanja, a ako se govori o državi socijalne pravde moramo voditi računa šta se dešava sa najranjivijim grupama u Crnoj Gori i šta im je dostupno.

Ministar prosvjete mr Mimir Vojinović je naglasio da će to Ministarstvo uvijek biti pouzdan partner u ovim pitanjima. Saglasan je sa mišljenjem poslanika Lekića da bi Vlada u ovoj oblasti morala imati aktivniju ulogu. Javno se izvinio izvršnom direktoru Saveza “Naša inicijativa” što predstavnike te organizacije do sada nije primio na razgovor i obećao da će ih u najskorije

vrijeme dočekati sa saradnicima kako bi razmotrili teme koje se tiču problema djece sa smetnjama u razvoju i sagledali realne mogućnosti za njihovo rješavanje. Najavio je da kada god to bude potrebno, on ili neko od njegovih saradnika učestvovaće na sjednicama Odbora za ljudska prava i slobode.

Poslanik dr Albin Čeman je saopštio da je za njega frapantan podatak da još uvijek nemamo bazu o broju djece sa smetnjama u razvoju i to bi trebao da bude jedan od zaključaka sa kontrolnog saslušanja i “domaći zadatak” za Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Postavio je sledeća pitanja:

- Da li alternativne servise podrške djeci i mladima sa smetnjama u razvoju pružaju roditeljske nevladine organizacije djece i mladih sa smetnjama u razvoju i kakvu saradnju ima Ministarstvo rada i socijalnog staranja sa tim organizacijama, odnosno sa kojim je roditeljskim organizacijama u poslednjih godinu dana ostvarilo saradnju?

- Da li je formiran novi Savjet za lica sa invaliditetom i kada je poslednji put održana sjednica tog Savjeta?

- U čemu je unaprijeđen položaj djece i mladih sa smetnjama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom osnivanjem Direktorata za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava i koje su blagodeti nastale osnivanjem tog Direktorata za ovu ranjivu populaciju?

Poslanica Jelena Božović je saopštila da je odsustvo multisektorske saradnje između institucija i nevladinih organizacija dovelo do brojnih zastoja u radu dnevnih centara i nevladinih organizacija. Čulo se od ministra prosvjete da ovo nije tema koja se u najvećoj mjeri tiče tog Ministarstva, a od predstavnika Ministarstva zdravlja se čulo da se ova tema u najvećoj mjeri ne dotiče ni tog Ministarstva, sam ministar zdravlja nije ni došao na sjednicu, kao ni ministar rada i socijalnog staranja. U međuvremenu su neki ministri i predstavnici ministarstava napustili sjednicu tako da se od njih do kraja sastanka neće dobiti odgovori. Nada se da će se na osnovu zaključaka sa Kontrolnog saslušanja doći do rezultata, a ako se to ne desi, plaši se da će se ubrzo morati organizovati još jedno kontrolno saslušanje na istu temu. Ne zna koje mjere bi tad trebalo koristiti da se krene u rješavanje gorućih problema.

Postavila je sledeća pitanja:

- Na koji način će Ministarstvo rada i socijalnog staranja nadoknaditi sredstva po osnovu smještaja šticećenika dnevnim centrima u Herceg Novom i Bijelom Polju s obzirom na to da su svim drugim dnevnim centrima u Crnoj Gori sredstva po ovom osnovu redovno isplaćivana, tako da su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju iz ova dva centra diskriminirani u odnosu na drugu djecu i mlade sa smetnjama?

- Da li su definisani normativi i standardi rada za dodatnu stručnu podršku u dnevnim centrima sa ciljem podrške inkluzivnom obrazovanju kroz zvaničnu saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva prosvjete i ako nijesu, da li je to planirano za 2022.godinu?

- Koje je aktivnosti Ministarstvo rada i socijalnog staranja, odnosno prethodno Ministarstvo finansija i socijalnog staranja preduzelo sa lokalnim upravama gdje ne postoje dnevni centri da se isti osnuju u opštinama gdje još uvijek ne postoje? Da li je bilo sastanaka na tu temu, kako bi se osnovali dnevni centri u opštinama Kolašin, Andrijevića, Žabljak i Bar i šta će Ministarstvo preduzeti u narednom periodu po tom pitanju?

- Da li su predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete i Ministarstva ljudskih i manjinskih prava tokom 2021. i 2022. godine posjećivali dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju i udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju i ako jesu, u kojim gradovima se to dešavalo i koji su rezultati tih sastanaka i posjeta? Šta je dogovoreno na planu

poboljšanja ukupnog položaja ove ranjive grupe? Ukoliko nijesu, pitala je kada će Ministarstvo krenuti u posjete.

- Kada će biti raspisani konkursi za finansiranje projekata nevladinih organizacija s obzirom da su prošle godine sredstva isplaćena posljednjeg radnog dana u godini? Nevladine organizacije do sada nijesu uspjele da realizuju planirane aktivnosti, pa je interesuje da li je Ministarstvo pratilo realizaciju planiranih aktivnosti. Podsjetila je da ta sredstva za NVO nijesu velika, ali su njima veoma značajna za dobar i kvalitetan rad.

Direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi, Dragica Kosić je informisala o problemima finansiranja tog Dnevnog centra, jer im nijesu uplaćena sredstva za participaciju iako su uredno svakog mjeseca slali fakture Centru za socijalni rad, a, po riječima direktorice Centra za socijalni rad u Herceg Novom, iste su proslijeđene Ministarstvu. Saopštila je da je Ministarstvo rada i socijalnog staranja u novembru 2020. godine donijelo odluku o učešću države u usluzi dnevni boravak za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju koja se finansira iz budžeta opštine. Ta Odluka je stupila na snagu 1. januara 2021. godine i važila je do 31. marta 2021. Tek krajem novembra 2021. godine Centar za socijalni rad Herceg Novi donosi Rješenje Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi u kojem se navodi da država 1. decembra 2021. godine prestaje sa učešćem u troškovima usluge dnevnog boravka. Svi dnevni centri u Crnoj Gori i dalje dobijaju participaciju, oni uredno svakog mjeseca šalju fakture Centru za socijalni rad i iznenađena je informacijom da Centar za socijalni rad ne dostavlja njihove fakture. Neposredno pred dolazak na ovu sjednicu od direktorice Centra za socijalni rad u Herceg Novom je obaviještena da oni uredno šalju fakture Ministarstvu. Kolega iz Bijelog Polja je obavijestio da ni oni od decembra prošle godine nijesu dobili participaciju. Prokomentarisala je da je cijena koju je utvrdila opština Herceg Novi apsolutno realna. Njihov Dnevni centar ima licencu i za dnevni boravak i za savjetovanje, jer su se trudili da kroz projekte pruže dodatne kvalitetne servise. Smatra da ove ustanove treba podržati i da treba jasno napraviti dogovor oko toga koliko će država finansirati i na koji način će podržavati dnevne centre. Ukoliko ne bude podrške sa državnog nivoa, drugih usluga na lokalnom nivou neće ni biti.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je upitao predstavnicu Ministarstva rada i socijalnog staranja na koji način planiraju da riješe ovaj problem u vezi sa finansiranjem Dnevnog centra u Herceg Novom.

Potpredsjednica NVU "Zračak Nade"- Pljevlja Sanela Žiga je saopštila da je predsjednik Nacionalne asocijacije roditelja djece sa smetnjama u razvoju Savo Knežević zamolio da se ubuduće uvrsti u subjekte kojima se upućuje poziv za ovakve sjednice. Istakla je da su roditelji djece korisnika Dnevnog centra u Pljevljima izuzetno zadovoljni uslugama te ustanove. U Pljevljima postoji Jedinica za djecu sa posebnim potrebama pri Domu zdravlja i u 2021. godini usluge te Jedinice je dobilo 71 dijete, od čega 47 djece mlađe od šest godina. Veoma je važno da djeca sa smetnjama u razvoju budu u sistemu obrazovanja. Neophodno je unapređenje međusektorske saradnje i rane intervencije kod djece sa smetnjama u razvoju. Na pitanje da li mlada i odrasla lica sa invaliditetom kojima je sudskom odlukom produženo roditeljsko pravo i izjednačeni su sa djecom imaju ista prava kao i djeca i da li imaju pravo na pratnju tokom rehabilitacije u Igalu kao što imaju djeca do 15 godina, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić je saopštio da bi isto trebalo da se definiše izmjenama Zakona o zdravstvenoj zaštiti, a do tada se moraju poštovati važeće zakonske norme.

Direktorica Resursnog centra za djecu i mlade "Podgorica" Tatjana Lazić Bašić je saopštila da se Resursni centar bavi djecom sa tjelesnim i smetnjama vida. Smatra da predstavnici međunarodnih organizacija insistiraju na implementaciji određenih preporuka u cilju

usaglašavanja sa međunarodnim standardima i da država treba da ima dobru komisiju koja će sve ono što dolazi iz Evropske unije da iskontroliše. Plaši se da u raznim tijelima nemamo dovoljno stručnjaka koji će te predloge dodatno provjeravati. Defektolozi pružaju podršku redovnom sistemu, pa i sistemu dječje i socijalne zaštite, odnosno djeci koja su u dnevnim centrima za djecu sa smetnjama u razvoju. Istakla je da joj je kao kliničaru, diplomiranom defektologu somatopedu od skoro zabranjeno da u nalazu napiše medicinsku dijagnozu da ne bi ugrozila prava djece. Saopštila je da moraju da rade onako kako su na studijama učili, a niko od njih defektologa ne radi da bi nekoga ugrozio. Smatra i da u Ministarstvu prosvjete obavezno mora biti defektolog, a po tumačenjima iz Evropske unije oni treba da su rehabilitatori i specijalni edukatori. Kada se daju savjeti, ne snosi se odgovornost, a rana intervencija je ozbiljan posao. Resursni centar ima 20-30 stručnjaka i preko 40 nastavnika edukovanih za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju, tako da je potrebno da se čuje njihovo mišljenje o ovim pitanjima. Ako u dnevnim centrima postoje defektolozi, a sigurna je da postoje, mada vrlo rijetko, interesovalo je na koji način se pruža podrška inkluziji. U inkluziji ima ozbiljnih problema, jer sve nije postavljeno na svoje mjesto. Defektološki kadar je ekstremno deficitaran kadar u Crnoj Gori, a po zakonu u Crnoj Gori još uvijek je jedan od uslova za zaposlenje da je kandidat crnogorski državljanin, što bi, po njenom mišljenju, trebalo mijenjati. Vrijeme je da se nađe način da se kadar povuče iz regiona jer u Tuzli, Zagrebu i Beogradu postoje fakulteti za obrazovanje defektologa. Po opisu posla defektolog somatoped radi sa petoro djece, a ona, kao jedini defektolog somatoped za ranu intervenciju u Crnoj Gori je radila sa 50 djece i još 20 iz redovnog sistema. Za sistematitaciju još jednog radnog mjesta defektologa u Resursnom centru "Podgorica" nijesu dobili odobrenje Ministarstva prosvjete. Upitala je predstavnicu Ministarstva prosvjete kako misli da se izvrši inkluzija bez neophodnog kadra na sjeveru i jugu Crne Gore.

Direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane, Miloš Brakočević je ocijenio da su sadašnja sredstva koja se izdvajaju za finansiranje dnevnih centara nedovoljna. Apelovao je na Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo finansija da pomognu u otvaranju Dnevnog centra za lica sa invaliditetom starija od 27 godina u opštini Berane.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je postavio sledeće pitanje predstavniku Ministarstva zdravlja:

- Da li se može očekivati da se definišu kao usluge dnevnog boravka rehabilitacione i terapijske aktivnosti koje sprovodi fizioterapeut sa ciljem poboljšanja motoričkih sposobnosti kroz saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva zdravlja pošto je i ovo usluga koju pružaju dnevni centri i jako je značajna za korisnike.

Odgovarajući na postavljena pitanja, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić je saopštila da se djeca sa smetnjama u razvoju nakon smrti roditelja/staratelja u ovom trenutku upućuju u ustanovu iako su svjesni da to nije najbolje rješenje. Iz tog razloga, Ministarstvo rada i socijalnog staranja je po prvi put, uz podršku UNICEF-a i UNDP-a, pokrenulo izradu strategije deinstitucionalizacije. Namjera je da se što više djece osposobi za život u zajednici i da se razvijaju servisi hraniteljstva, što nije lak zadatak. Intencija je da se pružanje usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite decentralizuje i da se one razvijaju na lokalnom nivou, uz podršku lokalnih samouprava. Stoga su osnivači u obavezi da obezbijede njihovo finansiranje.

Načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić je saopštila da u sistemu vaspitanja i obrazovanja imaju najveći broj logopeda, ali postoji nedostatak logopeda na albanskom jeziku. Crna Gora nema fakultet koji se bavi inicijalnim obrazovanjem tog kadra. U vrtićima i osnovnim školama u Ulcinju i Tuzima imaju logopede i defektologe. Što se

ranije bude obezbijedila podrška za djecu sa smetnjama u razvoju u sistemu zdravstvene zaštite, to će bolji ishodi biti u obrazovnom sistemu. Inkluzivno obrazovanje funkcioniše već 20-ak godina i jedan od osnovnih principa po kom funkcioniše je individualni razvojno obrazovni program (IROP). Nekad je postojao samo individualni obrazovni program, ali u međuvremenu su shvatili da je jako važno da se primjenjuje model ljudskih prava i da se posmatraju potrebe svakog djeteta. Asistent pomaže u tehničkom pogledu kako bi se IROP u praksi realizovao. Kada govore o inkluziji, cilj je da se dijete što više osamostali, ali da se ne dođe u situaciju da se dijete sa asistentom segregira u odjeljenju. Saopštila je da održavaju kvartalne sastanke o implementaciji Strategije za inkluzivno obrazovanje. Veoma je važna multisektorska saradnja koju oni praktikuju. Vrše edukaciju pedijatara i patronažnih sestara na temu rane intervencije i to će realizovati i početkom jula ove godine.

Odgovoraajući na pitanje direktorice Resursnog centra "Podgorica", načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić je saopštila da se država opredijelila za određene orijentacije koja zahtijevaju poštovanje rezolucija, Konvencije UN o pravima djeteta i Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. Podsjetila je da su Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom pisale osobe sa invaliditetom, a i u Komitetu su osobe sa invaliditetom. Izuzetno velika je odgovornost nalaziti se pred njima i zastupati koliko je država ispunila ono što se od nje zahtijeva. Defektolozi su ispoštovani od strane Ministarstva prosvjete i u normativnim aktima vrlo su osnaženi, što ne bi mogla reći za njene kolege psihologe. Dovoljno je da vaspitno-obrazovna ustanova realizuje inkluzivni proces da bi mogla da zaposli defektologa. U svim djelovima Crne Gore ima defektologa, ali Crna Gora nema studijski program za njihovo školovanje. Kad je riječ o broju korisnika po defektologu, prokomentarisala je da je sve stvar organizacije, dok je direktorica Resursnog centra saopštila da nije stvar organizacije, već je ona jedini defektolog somatoped u Crnoj Gori za ranu intervenciju.

Načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković je saopštila da Ministarstvo ima saradnju sa pružaocima usluga koji su dobili licencu za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite, o čemu se vodi i Registar pružalaca usluga koji je javno dostupan na web sajtu Ministarstva. Evidentirana su 82 licencirana pružaoca usluga. Alternativne usluge nijesu standardizovane, za njihovo pružanje nijesu licencirani pružaoci usluga, pa ne mogu biti ni dio sistema socijalne i dječje zaštite. To su uglavnom projekti koji se finansiraju shodno Zakonu o nevladinim organizacijama i to za oblast zaštite lica sa invaliditetom i za oblast podrške djeci i porodici.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je saopštila da su nekoliko puta ukazivali da je potrebna transparentnost, jer bi građani trebalo da znaju ko i koju vrstu usluga pruža. Toga u Registru nema, jer se samo navodi od kada do kada važi licenca, a rješenje koje ide uz licencu nije javno važeći dostupan dokument. Pružalac usluge treba da uloži velika sredstva da bi obezbijedio licencu, a kada je obezbijedi, ne zna ko će, na koji način i u kom iznosu finansirati sredstva za tu uslugu. Finansiranje usluga i cijena usluga u ovom trenutku je veliki problem za Crnu Goru, ne samo kad se govori o dnevnim centrima, već, primjera radi, i o domovima starih. U rješenjima o domovima starih navodi se da domovi starih kao pružaoci usluga participiraju sa najmanje jednom trećinom u usluzi koju pružaju, pa su sada u velikim dugovima. Ovo je vrlo delikatna tema i ne može se izdvojeno posmatrati samo funkcionisanje dnevnih centara izvan konteksta funkcionisanja sistema socijalne zaštite. Postoje organizacije koje imaju po dvije, tri licence, ali osim što su ih uokvirile, one im ništa ne znače. Sada kad bi se ispitalo da li su one validne, vidjeli bi da nemaju sredstava da plaćaju zarade zaposlenih za posao za koji su dobili licencu.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je saopštila da se Mišljenje Zaštitnika odnosilo na participaciju roditelja u plaćanju usluge dnevnog boravka u momentu kada je od centara za socijalni rad traženo da ustanove participaciju roditelja u odnosu na ovu cijenu od 150 eura koju je Ministarstvo uplaćivalo dnevnim centrima. Već tada se u javnosti stvorila negativna klima oko toga, obratili su se mnogi roditelji, a mnoge lokalne samouprave su počele da donose svoje odluke kojima su jasno definisali da roditelji čija su djeca korisnici usluge dnevnog boravka neće participirati i na taj način je došlo do različitog postupanja u odnosu na participaciju roditelja. Ukoliko treba primijeniti Zakon u dijelu participacije roditelja, isto treba uraditi tek kada se utvrdi cjelovita cijena koštanja, jer lokalnu samoupravu usluga dnevnog boravka košta mnogo više od 150 eura. Tada je rečeno da će se nastaviti sa plaćanjem, a u međuvremenu donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti kojim je utvrđeno da roditelji neće učestvovati u plaćanju troškova boravka tamo gdje djeca koriste tu uslugu i ta odredba će se primjenjivati od 1. oktobra 2022. Resorno ministarstvo i lokalne samouprave treba da se dogovore oko finansiranja, a Zaštitnik je samo ukazao da ne treba da bude različit pristup u pogledu participacije za ovu uslugu.

Načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković je pojasnila da je Registar licenciranih pružalaca usluga propisan i da u njemu postoji posebna kolona u kojoj je unešen podatak koju vrstu usluga pruža pružalac, na kojoj teritoriji i za koliki broj korisnika. Prepoznaju problem finansiranja usluga i utvrđivanja cijena usluga, pa će Ministarstvo nastojati da postojeće dileme i probleme riješi izmjenama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, jer su i analize koje su rađene u odnosu na finansiranje usluga ukazale na potrebu da se jasno definiše uspostavljanje i finansiranje usluga sa lokalnog i državnog nivoa, pa se nada da će se shodno tome budžetirati sredstva na lokalnom i na državnom nivou i da će pružaoci usluga moći da ostvaruju svoja prava i benefite.

Generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović je saopštila da je u decembru 2021. godine donešena Odluka o osnivanju Savjeta za prava lica sa invaliditetom i ista je stupila na snagu u januaru ove godine. Važno je pomenuti da se isti više ne zove Savjet za brigu o licima sa invaliditetom, već je u skladu sa poštovanjem principa ljudskih prava nazvan Savjet za prava lica sa invaliditetom. Nije samo redefinicija u nazivu, već i u pristupu djelovanja. U njegovom sastavu, pored resornih ministara, predstavnika Zavoda za zapošljavanje, predstavnika Paraolimpijskog komiteta su i pet predstavnika reprezentativnih nevladinih organizacija. Ovo je značajan iskorak u odnosu na prethodni period kada se dešavalo da su, poštujući Uredbu, možda neke organizacije koje nijesu reprezentativne organizacije lica sa invaliditetom bile u sastavu Savjeta. Jedna od uloga Savjeta je praćenje implementacije Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom, koja je i obaveza države Crne Gore i o čemu će Crna Gora u decembru 2023. godine Komitetu UN za prava lica sa invaliditetom dostaviti izvještaj. Upoznala je sa brojnim aktivnostima koje je Direktorat za zaštitu lica sa invaliditetom realizovao od svog formiranja u aprilu 2021. Roditeljska udruženja i sve organizacije lica sa invaliditetom, poštujući princip reprezentativnosti su učestvovala u aktivnostima ovog Direktorata. Pripremili su Izvještaj o implementaciji Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti, od jula mjeseca prošle godine rađeno je na pripremi nove strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije u kojoj je poseban segment posvećen djeci sa invaliditetom. Realizovali su niz kampanja, a jedna od njih je pod pokroviteljstvom Savjeta Evrope „Zabrani mržnju, podijeli ljubav“ koja ima za cilj promociju ljudskih prava djece sa teškoćama u razvoju i promociju inkluzije djece u obrazovnom sistemu i društvu, generalno. Realizovali su i dvije konferencije- jednu međunarodnu koja je zbog

pandemije virusa kovid-19 održana u hibridnom formatu koju je otvorila potpredsjednica Komiteta UN o pravima lica sa invaliditetom koja je ove godine ponovo imenovana za članicu Komiteta i drugu koju su organizovali na temu razumnog prilagođavanja i univerzalnog dizajna. Vode računa o jednakoj zastupljenosti svih reprezentativnih organizacija i njihovih predstavnika u svim aktivnostima ovog Direktorata. U decembru prošle godine podijelili su 388.000 eura za podršku nevladinim organizacijama, od čega je oko 165.000 eura dodijeljeno organizacijama roditelja djece sa teškoćama u razvoju, a u 2019. godini u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava 154.000 eura. Zna da je to malo za obezbjeđivanje svih usluga i servisa neophodnih za svu djecu sa smetnjama u razvoju, ali su sredstva ograničena i veliki je broj aplikacija. Njihova komisija na nivou jedne godine ima oko 100 aplikacija za finansiranje projekata i teško je u velikom broju veoma kvalitetnih projekata izabrati najbolje. Tu značajnu ulogu imaju procjenjivači određeni od strane Ministarstva javne uprave, dok komisija vrši administrativno-tehničke provjere. Dobijaju povratne informacije od predstavnika nevladinih organizacija i njihova komisija je najzahtjevnija po pitanju praćenja realizacije projekata. Ukoliko postoji sumnja u neke neegularnosti, postoje nadležne službe koje mogu ispitati određene okolnosti. Komisija koja radi u okviru redovnih poslova Direktorata ove godine prati 19 projekata, dok je ranijih godina to bilo po 23, odnosno 26 projekata što je veliki broj za mali tim ljudi koji daju sve od sebe da ispune te obaveze.

Državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić je podsjetila da je reforma sistema socijalne i dječje zaštite započeta 2013. godine. Kada je u pitanju oblast pružanja usluga iz socijalne i dječje zaštite, intencija je da se iste decentralizuju i da se razvijaju na lokalnom nivou, uz podršku lokalnih samouprava. U tom pravcu se osnivaju dnevni centri za boravak korisnika. Ministarstvo rada i socijalnog staranja je pružalo podršku i u opremanju pojedinih dnevnih centara. Ministarstvo participira u plaćanju troškova u iznosu od 150 eura po korisniku mjesečno. Isplata finansijskih sredstava za funkcionisanje Dnevnog centra u Herceg Novom nije vršena, jer Ministarstvo rada i socijalnog staranja nije dobilo zahtjev od Centra za socijalni rad Herceg Novi za isplatom ovih potraživanja. Na sastanku sa potpredsjednicom Opštine Herceg Novi nedavno su dogovorene aktivnosti za pronalaženja rješenja koje se odnose na isplatu ovog potraživanja. Prema informacijama koje oni imaju, u finansiranju Dnevnog centra u Bijelom Polju nema problema. Shodno zakonu, propisani su kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje da li postoji realna opravdanost za otvaranje dnevnog boravka u određenoj opštini. Kada su u pitanju posjete dnevnim centrima, kolegice su je informisale da su one u toku postupka licenciranja bile u obavezi i obišle dnevne centre kako bi provjerile da li ispunjavaju neophodne standarde. Takođe, prethodni državni sekretar i koordinatorka Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu su realizovali posjetu Dnevnom centru u Pljevljima. Uputila je pohvale Dnevnom centru u Pljevljima na izuzetnim rezultatima i iskazala spremnost Ministarstva da im pruži podršku kako se ne bi desio zastoj u radu. U ovom trenutku neophodno je revidirati sastav Savjeta za prava djeteta zbog nove organizacije državne uprave. Nije upoznata da je izvršni direktor Saveza „Naša inicijativa“ uputio dopis za sastanak sa ministrom, ali će isto provjeriti. Pozvala je izvršnog direktora Saveza „Naša inicijativa“ Koraća da svoje sumnje u vezi sa zloupotrebom u raspodjeli sredstava uputi na pravu adresu-tužilaštvu.

Načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković je saopštila da oni nijesu govorili da je Zaštitnik zahtijevao da se utvrdi cijena koštanja usluge, ali je Zaštitnik ukazao Ministarstvu na obavezu primjene člana 157 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti kojim je propisano da cijenu usluge koju uspostavlja država na državnom nivou utvrđuje država, a da cijenu usluge na lokalnom nivou utvrđuju lokalne samouprave. U tom smislu Zaštitnik je preporučio Ministarstvu da se obustave rješenja o participaciji korisnika što je

Ministarstvo uradilo u odnosu na lokalne samouprave, ali je integralno primijenilo Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti koji do 1. oktobra 2022. još uvijek propisuje obavezu korisnika, odnosno roditelja ili staratelja da učestvuje u troškovima usluge, pa tako korisnici usluge dnevnog boravka koji pruža Dječji dom “Mladost”- Bijela participiraju u troškovima usluge jer je to usluga koju je uspostavila država na državnom nivou u okviru plana transformacije Dječjeg doma “Mladost”. Saopštila je da je Ministarstvo, poštujući preporuku Zaštitnika, obavijestilo lokalne samouprave odmah nakon dobijanja Mišljenja Zaštitnika da su dužni da utvrde cijenu koštanja usluge na lokalnom nivou i u tom smislu je produžena participacija Ministarstva u iznosu od 150 eura mjesečno do 31. marta 2021. godine nakon čega je obavijestilo lokalne samouprave da će prestati sa tim vidom participacije. Pošto lokalne samouprave nijesu utvrdile cijenu koštanja usluge, Ministarstvo je u cilju zaštite najboljih interesa korisnika, u skladu sa međunarodnim dokumentima i konvencijama, nastavilo da plaća 150 eura po korisniku, izuzev u slučaju Dnevnog centra u Herceg Novom, o čemu je prethodno bilo riječi.

U vezi sa problemom koji se tiče finansiranja Dnevnog centra u Herceg Novom, saopštila je da Ministarstvo traži najbolji način da u skladu sa važećim propisima isfinansira troškove usluga u tom Dnevnom centru i nada se da će uspjeti pronaći adekvatan model, što je bio i zaključak na nedavno održanom sastanku sa potpredsjednicom Opštine Herceg Novi. Pojasnila je da je Centar za socijalni rad Herceg Novi donio pomenuto rješenje jer je u međuvremenu opština Herceg Novi utvrdila cijenu koštanja usluge na lokalnom nivou, ta usluga treba da se finansira iz lokalnog budžeta i cijena usluge je 1.200 eura po korisniku mjesečno. Cijena koštanja usluge dnevnog boravka u kojoj je osnivač država, shodno metodologiji koju je država razvila u okviru projekta finansiranog iz IPA sredstava i koji je podijelila sa svim lokalnim samoupravama kako bi im olakšala način utvrđivanja cijena usluga, iznosi 450 eura mjesečno. Opštine moraju voditi računa o realnom utvrđivanju cijena koštanja usluga. Kada je riječ o Bijelom Polju, podatak koji ima Ministarstvo iz rekapitulara koji su dostupni svim zainteresovanim jeste da je za pet mjeseci u ovoj godini Dnevnom centru “Tisa” u Bijelom Polju za prosječan broj od 28 korisnika uplatilo ukupna sredstva u iznosu od 4.425 eura.

Načelnica Direkcije za razvoj usluga Ivana Šuković je podsjetila da je Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano da su lokalne samouprave u obavezi da donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite. U odnosu na to Ministarstvo je još 2015. godine donijelo podzakonski akt kojim su propisani kriterijumi koje mora da posjeduje taj lokalni plan da bi lokalne samouprave mogle da koriste budžetska sredstva koja u okviru svog budžeta ima Ministarstvo rada i socijalnog staranja sa budžetske pozicije transferi opštinama, ali preduslov za to je postojanje lokalnog plana. U odnosu na to postoje i kriterijumi na koji način se vrši raspodjela tih finansijskih sredstava lokalnim samoupravama koje će na lokalnom nivou finansirati usluge.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je upitala ko i kada je odlučio da država preko Ministarstva rada i socijalnog staranja ili centara za socijalni rad neće učestvovati u finansiranju usluge dnevnih boravaka koji su nastali kao proizvod zahtjeva decentralizacije i deinstitucionalizacije. Upitno je koja lokalna samouprava će se na današnji dan odlučiti da organizuje bilo koju novu uslugu. Kada se saberu zarade zaposlenih, materijalni troškovi i neposredna izdvajanja za korisnike doći će se do iznosa koji ne može biti manji od 1.000 do 1.200 eura po korisniku. Ako su lokalne samouprave natjerane da formiraju određene usluge, ne mogu se sad ostaviti bez finansijskih sredstava potrebnih za te usluge. Saopštila je da u Dnevnom centru u Bijelom Polju rade odličan posao, jer je to jedini dnevni centar koji ima bazen u kojem rade fizikalnu terapiju sa djecom i to je prostor gdje bi Ministarstvo zdravlja moglo da participira.

Izvršni direktor Saveza "Naša inicijativa" Milisav Korać je prokomentarisao da je njima najmanje važno kako se Savjet za prava lica sa invaliditetom naziva, a mnogo im je bitnije što isti već dvije godine nije održao nijednu sjednicu. Prisustvovao je jednoj sjednici Savjeta za prava djeteta, čiji predsjednik je bio tadašnji potpredsjednik Vlade Dritan Abazović. Iako je u njegovom sastavu bilo 8-9 ministara, toj sjednici su prisustvovali samo ministar vanjskih poslova i ministarka javne uprave. U ime Saveza "Naša inicijativa" i 20 lokalnih udruženja saopštio je da bi im mnogo značajnije bilo da je Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava na vrijeme pripremi i raspisalo konkurs za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, nego što su organizovali konferencije i kampanje. Među 70-ak organizacija lica sa invaliditetom, 26 je veoma kvalitetnih roditeljskih udruženja. U opštini Berane postoje četiri veoma referentne organizacije lica sa invaliditetom, a tri godine nijedna ne može da dobije sredstva za projekte u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava i Ministarstvu rada i socijalnog staranja. U Rožajama Udruženje "Olakšajmo život djeci sa posebnim potrebama" ima 80 članova, tri godine ne dobijaju sredstva za projekte, već funkcionišu na osnovu donacija, a Ministarstvo rada i socijalnog staranja odobrava projekat od 32.000 eura organizaciji iz Rožaja za koju niko nije čuo. Neće on podnositi prijave tužilaštvu, ali treba pogledati te projekte i ministarstva kao donatori treba da podnesu prijave. Precizirao je da nije ovih dana podnio zahtjev za sastanak sa ministrom rada i socijalnog staranja, već postoji 4-5 zahtjeva iz prethodnog perioda.

Generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović je saopštila da je u toku usaglašavanje sastava Savjeta za prava lica sa invaliditetom sa novom Uredbom o organizaciji, sistematizaciji i načinu rada državne uprave. Kada su u pitanju sredstva koja se opredjeljuju za finansiranje projekata nevladinih organizacija, navela je da su svjesni da ta sredstva nijesu dovoljna za finansiranje svih projekata koji su važni za lica sa invaliditetom. Po pitanju raspodjele sredstava, uvijek ima nezadovoljnih i biće ih. Kada je u pitanju izvještavanje o realizaciji projekata, podsjetila je da je Korać bio u prethodnim komisijama koje su tražile dopunu dokumentacije za određene projekte. Nadležni organi mogu dodatno ispitati rad tih komisija. Imaju pozitivne komentare od strane nevladinih organizacija koje ukazuju da je njihova komisija mnogo zahtjevnija u pogledu praćenja realizacije projekata. Imajući u vidu veliki broj sastanaka koje ministar ljudskih i manjinskih prava Fatmir Gjeka organizuje svakodnevno, slobodna je da zaključi da je vrlo otvoren za saradnju.

Izvršni direktor Saveza "Naša inicijativa" Milisav Korać je prokomentarisao da je tačno da nezavisni procjenjivači ocjenjuju projekte, ali ga niko ne može ubijediti da predsjednik Komisije, direktor Direktorata ili ministar kad pogleda rang listu, pa od 20 organizacija vidi da 7-8 organizacija koje svojim nazivom ne pripadaju oblasti invaliditeta dobiju sredstva, a ne dobije 20 organizacija koje su prepoznate u ovoj oblasti ne može da pozove nezavisne procjenjivače da to pojasne. Jedan dio procjenjivača korektno obavlja posao, a djelovanje pojedinih izaziva sumnje. Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava postali su sponzor fiktivnih nevladinih organizacija, što treba spriječiti.

Predstavnica Ministarstva ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović se osvrnula na navode Koraća o sponzorisanoj nevladinih organizacija i naglasila da postoje jasno utvrđene procedure. Istina je da je Milisav Korać tražio uvid u projekte nevladinih organizacija, ali oni ne smiju dati projekte na uvid jer je to zaštićeno pravo tih organizacija, odnosno njihova poslovna tajna jer oni na osnovu projektne ideje stižu dobit, odnosno prihod kroz finansiranje tih projekata. U ovim okolnostima, dok je Zakon o nevladinim organizacijama takav kakav jeste, na procjenjivačima je da donesu odluku o kvalitetu projekta. Predsjednik Komisije, generalni direktor ili ministar ne mogu da vrše uticaj na njihove odluke, jer je to definisano smjernicama za

spvođenje procedure javnih konkursa. Jasno je definisano kakva je procedura u slučaju da se desi da postoji sumnja u bilo koju validnost procjenjivanja, pozove se drugi procjenjivač i izvuče se srednja ocjena za projekat.

Državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić je saopštila da je prethodno Ministarstvo finansija i socijalnog staranja zadužilo internu reviziju Ministarstva da sprovede reviziju samog postupka raspodjele sredstava nevladinim organizacijama, očekuju nalaze tog izvještaja i u odnosu na to, odrediće buduće djelovanje.

Odgovarajući na pitanje predsjednika Odbora, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić je saopštio da fizioterapeuti tu vrstu usluga pružaju u centrima pri domovima zdravlja gdje su fizioterapeuti angažovani na trećinu radnog vremena, a da bi se ta vrsta usluge ustanovila u dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju potrebno je da se uspostavi određena koordinacija i da se to riješi sistemski.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović smatra pozitivnim što su se na sjednici Odbora dotakli svih ovih tema koje su dijelom možda i izvan onog što je sama tema kontrolnog saslušanja, ali ovim pitanjima treba da se posvete poslanici, Vlada, nevladin sektor i cjelokupna zajednica, posebno nakon svih iskušenja u prethodne dvije godine tokom pandemije virusa kovid-19, a u kontekstu najave ekonomske krize koja će najviše pogoditi ovu ranjivu kategoriju. Zahvalio je ministrima i predstavnicima ministarstava koji su odgovorili na brojna pitanja poslanika. Najavio je da će Odbor za ljudska prava i slobode nakon određenog vremenskog perioda organizovati novu sjednicu kako bi se ispratio stepen realizacije zaključaka sa kontrolnog saslušanja. Na tu sjednicu će biti pozvani i predstavnici lokalnih samouprava. Istakao je da je Odbor spreman da ovakvim sjednicama podstakne nadležne organe da preduzmu aktivnosti na rješavanju uočenih problema.

Nakon četvoročasovne rasprave, odlučeno je da se sačini Izvještaj sa Kontrolnog saslušanja sa predlogom zaključaka, o kojem će se Odbor izjasniti na narednoj sjednici kako bi isti, u skladu sa članom 77 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, podnio Skupštini na usvajanje.

Na osnovu člana 77 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore sa 25. sjednice, održane 22. juna 2022. godine i 26. sjednice, održane 7. jula 2022. godine podnosi Skupštini

**IZVJEŠTAJ
SA KONTROLNOG SASLUŠANJA
MINISTRA RADA I SOCIJALNOG STARANJA (PREDSTAVNICA MINISTARSTVA RADA I
SOCIJALNOG STARANJA), MINISTRA PROSVJETE, MINISTRA ZDRAVLJA
(PREDSTAVNIKA MINISTARSTVA ZDRAVLJA) I MINISTRA PRAVDE**

na temu

„Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“

Na osnovu člana 75 Poslovnika Skupštine Crne Gore Odbor za ljudska prava i slobode na 24. sjednici, održanoj 9. juna 2022. godine jednoglasno (sa sedam glasova „za“) donio je Odluku o kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja Admiru Adrovića, ministra prosvjete mr Miomira Vojinovića, ministra zdravlja Dragoslava Šeekića i ministra pravde Marka Kovača na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na

praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“.

U skladu sa članom 75 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je o Odluci o kontrolnom saslušanju informisao predsjednicu i potpredsjednicu Skupštine. Takođe, u skladu sa članom 75 stav 5 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je blagovremeno pozvao lica na saslušanje, obavijestio ih o pitanjima koja su predmet saslušanja i od njih zahtijevao da dostave potrebne Informacije do 17. juna 2022.

Informaciju u elektronskoj formi na temu kontrolnog saslušanja dostavio je samo ministar prosvjete dana 20. juna 2022. i ista je dostavljena članovima Odbora.

Polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2021. godinu i kontinuiteta prethodnih aktivnosti članova Odbora za ljudska prava i slobode na ovu temu:

- Konsultativno saslušanje državne sekretarke u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, generalnog direktora Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja i direktora Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu na temu “Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori” održano 25. septembra 2019. godine- Odbor sačinio Izvještaj sa Zaključkom (u 10 tačaka);

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju u Nikšiću, održana 1. juna 2012. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Maloj grupnoj kući u Bijelom Polju, održana 7. novembra 2017. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održana 12. jula 2018. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Rožajama, održana 17. oktobra 2019. godine;

- Posjeta predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Dječjem domu “Mladost” i Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Herceg Novom, održana 17. novembra 2021. godine,

održavanjem Kontrolnog saslušanja realizovana je 36. aktivnost utvrđena Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2021. godinu.

25. sjednici Odbora, u skladu sa članom 75 stav 6 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali su: ministar prosvjete mr Miomir Vojinović i ministar pravde Marko Kovač, koji su se odazvali pozivu za kontrolno saslušanje, dok su u ime ministra rada i socijalnog staranja i ministra zdravlja prisustvovali: državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić, načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković, samostalna savjetnica I u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Irma Kalač i državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i slobode Crne Gore Snežana Mijušković, generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović, generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović, v. d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Dragana Đurović, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi Dragica Kosić, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja Svetlana Dujović, direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane Miloš Brakočević, koordinatorka Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nada Đurović Martinović, potpredsjednica NVU „Zračak nade“- Pljevlja Sanela Žiga, izvršni

direktor NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać i pravni savjetnik u NVO „Građanska alijansa“ Pavle Čupić.

Sjednici je, na njen zahtjev, po odobrenju predsjednika Odbora, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovala direktorica JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“ Tatjana Lazić Bašić.

Imajući u vidu važnost teme o kojoj je planirano da se dobiju dodatne informacije na kontrolnom saslušanju, kao i činjenicu da su pozvani ministri nedavno izabrani na ove funkcije, predsjednik Odbora je predložio poslanicima, članovima Odbora da se ovo kontrolno saslušanje ipak realizuje i da predstavnici ministarstava koji su prisustvovali sjednici, za koje vjeruje da su kompetentni, daju odgovore na pitanja i druge neophodne informacije, sa čime su se članovi Odbora saglasili.

Predsjednik Odbora je sugerisao ministrima, odnosno predstavnicima resornih ministarstava da se u uvodnim izlaganjima posebno fokusiraju na aktivnosti realizovane u cilju implementacije Zaključka Odbora sa Konsultativnog saslušanja iz septembra 2019. i Preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori iz novembra 2019.

Izdvojio je preporuke koje se odnose na:

- neophodnost boljeg povezivanja dnevnih centara sa sistemom inkluzivnog obrazovanja, jer oni se moraju posmatrati kao podrška, a ne alternativa inkluzivnom obrazovanju, pošto po međunarodnim standardima, svako dijete ima pravo da pohađa redovan sistem obrazovanja,
- neophodnost intenziviranja saradnje između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja kako bi se jasno definisali standardi rada i proces finansiranja dnevnih centara u cilju njihove veće podrške inkluzivnom obrazovanju, kao i da bi se shvatio i redefinisao njihov mandat i misija u smislu podrške inkluzivnom obrazovanju,
- potrebu tješnje saradnje dnevnih centara sa postojećim resursnim centrima za inkluzivno obrazovanje,
- potrebu unapređenja dnevnih centara u pogledu obuhvata djece, opsega i kvaliteta njihovog rada,
- osnaživanje uloge dnevnih centara kao podrške obrazovanju onih kategorija djece koja se trenutno suočavaju sa marginalizacijom i isključenošću i
- neophodnost revidiranja postojećih standarda kojima je definisan rad dnevnih centara i omogućena neprihvatljiva praksa pružanja usluga za djecu do 18 godina i mlade starije od 18 godina u istom prostoru, što utiče na kvalitet rada dnevnih centara.

Uvodna izlaganja na temu kontrolnog saslušanja imali su: ministar pravde Marko Kovač, ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić i državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić.

Ministar pravde Marko Kovač je saopštio da je Ministarstvo pravde u okviru normativnih aktivnosti i sprovođenja Strategije reforme pravosuđa za period 2019-2022. godina planiralo unapređenje pravosudne infrastrukture u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta. Opremili su sudove u Podgorici, Nikšiću i Bijelom Polju i realizovana je adaptacija prostora za rad sa djecom u krivičnim postupcima u tri državna tužilaštva - u Podgorici, Beranama i Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju. Američka ambasada je donirala audio-vizuelnu opremu za saslušanje maloljetnika Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici. U Crnoj Gori ima pet tumača za znakovni, odnosno gestovni jezik postavljenih u skladu sa Zakonom o tumačima.

U narednom periodu planiraju aktivnosti na unapređenju normativnih akata - Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, te identifikovanje ranjivih kategorija i njihovo dalje osnaživanje, odnosno poboljšanje njihovog statusa u postupcima u kojima učestvuju. Nedavno sprovedenom analizom koja se odnosi na Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku naše zakonodavstvo je ocijenjeno kao zakonodavstvo koje je u najvećoj mogućoj mjeri

usklađeno sa svim međunarodnim standardima i pruža visok nivo zaštite prava ranjivih kategorija u toku postupka. Tendencija je da se određeni termini upodobе i usaglase sa međunarodnim konvencijama i standardima, kao i da se dodatno ojača položaj maloljetnih oštećenih lica, odnosno njihova informisanost u krivičnim postupcima, odnosno da se sprovedu dodatne obuke i profesionalizacija kadra koji učestvuje u postupcima prema maloljetnim licima. Zalagaće se da se u okviru sudova, kako osnovnih, tako i prekršajnih, sprovede određena vrsta specijalizacije u okviru parničnog odjeljenja koja će se baviti isključivo porodičnim pravom, o čemu je razgovarano sa predstavnicima UNICEF-a koji su saglasni sa tim predlogom.

Ministar prosvjete mr Miomir Vojinović je saopštio da je u sistemu u čijoj nadležnosti su poslovi prosvjete inkluzivno obrazovanje jedna od vrijednosti koju posebno ističu. Strategija inkluzivnog obrazovanja, treća po redu, u fokusu ima: dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu kroz međusektorsku podršku, jednakost i kontinuitet inkluzivnog obrazovanja saradnjom unutar i između sektora i tranziciju nivoa obrazovanja i kvalitet inkluzivnog obrazovanja jačanjem školskih politika, kulture i prakse. Stalno prate potrebe djece i porodica i razvijaju odgovor na njih, kako u okviru svoje nadležnosti, tako i u saradnji i primjenjujući intersektorski pristup. Cijeneći dosadašnje aktivnosti, uočene potrebe nastavnog procesa, djece i porodica smatrali su da je važno unaprijediti saradnju i umreženost usluga u lokalnoj zajednici tako da se funkcionalnije, efikasnije i efektivnije iskoriste postojeći resursi.

U sistemu obrazovanja i vaspitanja nude se usluge: JU Resursni centar za sluh i govor “Dr Peruta Ivanović”- Kotor, JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom 1. jun“-Podgorica i JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“. Pružaju podršku inkluzivnom obrazovanju kroz savjetodavni i stručni rad, obuke nastavnika i stručnih saradnika, upotrebu znakovnog jezika, pripremu, prilagođavanje, izradu, obuku za korišćenje specijalnih udžbenika (Brajevo pismo i Daisy format) i didaktičkih nastavnih sredstava. Pri resursnim centrima se sprovode programi rane intervencije. Prepoznali su da se u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti nude usluge podrške za život u zajednici među kojima je dnevni boravak. Posljednjih godina najviše je razvijena usluga centara za dnevni boravak u kojima se djeci sa smetnjama u razvoju obezbjeđuje boravak tokom dana, socijalizacija, habilitacija i rehabilitacija, podrška učenju, društvena i profesionalna aktivacija, edukacija roditelja, prevoz i patronažne usluge.

Ministar je informisao da su pokrenuli Projekat “Dodatna stručna podrška za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama kroz saradnju centar za dnevni boravak - vrtić - osnovna škola”. Projekat saradnje vrtića/osnovnih škola sa centrima za dnevni boravak pilotirali su tokom 2021. godine u opštinama Kotor i Pljevlja i Gradskoj opštini Golubovci kroz Program koji je podržan od strane Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori. Opšti cilj saradnje bio je da se poboljšaju usluge na nivou lokalne zajednice pri centrima za dnevni boravak za funkcionalnu dodatnu stručnu podršku djeci sa posebnim obrazovnim potrebama usmjerenu u vrtić i osnovnu školu. Opšti cilj se može razraditi kroz specifične ciljeve koji podrazumijevaju uspostavljanje saradnje između vrtića i centra radi dodatne stručne podrške za ranu intervenciju i razvojna postignuća, uspostavljanje saradnje između osnovne škole i centra radi dodatne stručne podrške za savladavanje nastavnog gradiva i obrazovno-razvojna postignuća i pružanje psihosocijalne podrške roditeljima i porodicama. Aktivnosti za ispunjenje opšteg i specifičnih ciljeva treba da se odvijaju u sledećim oblastima:

- procjena potreba, utvrđivanje broja korisnika, promotivne aktivnosti,
- sastanci sa javnim predškolskim ustanovama i osnovnim školama – izrada protokola saradnje,
- profesionalni razvoj kadra – obuke,
- organizovanje i sprovođenje dodatne stručne podrške - rad profesionalaca kao što su defektolog, logoped, psiholog, fizioterapeut i slično,
- podrška za roditelje i
- savjetovanja za centre za socijalni rad, komisije za usmjeravanje i domove zdravlja.

Informisao je da je najprije urađena analiza organizacije u centrima za dnevni boravak, procjena potreba, utvrđivanje broja korisnika, a zatim i obuka kadra. Iskustva pokazuju da je koncept primjeren, opravdan i daje konkretne i vidljive rezultate, te je ova vrsta povezanosti apsolutno dobrodošla, primjenjiva

i preporučljiva da bude inkorporirana i ponuđena u svim opštinama u kojima postoje centri za dnevni boravak.

Ministar prosvjete je obavijestio da su 2022. godine, takođe pomognuti od strane Kancelarije UNICEF-a, nastavili ovu vrstu saradnje i usluge u Kotoru, Pljevljima i Golubovcima, proširili je na Podgoricu, Cetinje, Tivat, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Ulcinj i Nikšić. Nakon što su obavljene analize, konsultacije, procjena potreba, obučili su kadar za ranu intervenciju, asistivnu tehnologiju i intenzivnu interakciju. Centri su se povezali sa vrtićima i školama, počeli da primjenjuju dodatnu stručnu podršku, a veći intenzitet očekuje početkom školske 2022/23. godine. Ministarstvu zdravlja su predložili da u cilju rješavanja problema organizovanja tretmana i podrške u okviru usluga rane intervencije koriste kapacitete resursnih centara, uz napomenu da snažan resurs postoji i u centrima za dnevni boravak.

Kada je riječ o izazovima i preprekama za kvalitetniju i stabilniju uslugu, uočili su da su zakon, normativi i standardi za licencu limitirajući za dodatnu stručnu podršku, jer su koncipirani tako da je sadašnja usluga stacionarnog karaktera, a manje interventno-tretmanskog zbog čega je potrebno da se putem izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti reguliše ovaj primjer pozitivne prakse i dokazan model usluge.

Državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić smatra da Ministarstvo zdravlja, a posebno ljekari, treba aktivnije da se bave ranom dijagnostikom kod djece kojoj je potreban određeni vid pomoći i podrške. U početnim stadijumima rana rehabilitacija djece sa smetnjama u razvoju omogućava njihovo kvalitetnije uključivanje u procese i život sa ostalom djecom. U centrima za neonatologiju i porodilištima uglavnom rade pedijatri od kojih nijesu svi neonatolozi, a rano otkrivanje omogućava da se što prije počne sa kvalitetnom rehabilitacijom, pa je Ministarstvo spremno da da podršku u tom dijelu. Ne treba zaboraviti ni centre za djecu sa posebnim potrebama pri domovima zdravlja koji bi za početak trebalo da promijene ime u razvojna savjetovaništa kako bi se izbjegla stigmatizacija. Te centre bi trebalo ojačati stručnim kadrom, kao što su defektolozi i psiholozi, a ne samo da u njima budu pedijatri koji nijesu u potpunosti kvalifikovani da vrše ranu dijagnostiku i rehabilitaciju.

Državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić je saopštila da usluga dnevnog boravka pripada grupi usluga za podršku za život u zajednici i od posebnog je značaja za sprečavanje institucionalizacije djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom. Pružalac usluge dnevnog boravka korisniku obezbjeđuje najmanje jedan obrok dnevno i pomoć pri održavanju lične higijene. Takođe, u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika organizuju se radno-okupacione, odnosno edukativne aktivnosti, pruža se pomoć za razvoj komunikacionih vještina i razvoj vještina i znanja potrebnih za život u zajednici, organizuju se kulturno-zabavni sadržaji, tako da se korisnicima pruža sva moguća podrška u cilju njihove socijalne inkluzije. U dnevnim centrima pruža se edukacija roditelja za samopomoć djeci i druge usluge u skladu sa Statutom i Zakonom.

U Crnoj Gori postoji 17 dnevnih centara koji pružaju usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, od čega je trenutno licencirano njih 16. Za pružanje ove usluge licencirana je i JU Dječji dom "Mladost" u Bijeloj i NVO Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju "Pružite nam šansu Crne Gore", tako da je ukupno 18 licenciranih pružalaca ove usluge. Tokom 2021. godine uslugu dnevnog boravka koristilo je 243 djece.

Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018-2022. godina predviđena je obaveza jedinica lokalnih samouprava da donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite i u skladu sa Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluge socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu, među kojima spada i usluga dnevnog boravka, da ispune kriterijume za raspodjelu sredstava. I pored više apela Ministarstva, tek krajem 2021. godine samo nekoliko lokalnih samouprava izradilo je lokalne planove socijalne i dječje zaštite koji nijesu bili blagovremeno usvojeni i dostavljeni Ministarstvu u odnosu na rokove koje je Vlada imala za predlaganje budžeta i planiranje sredstava za ovu godinu. Nijedan od usvojenih lokalnih planova ne ispunjava sve uslove propisane Pravilnikom.

Izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti iz decembra 2021. godine propisano je da su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju oslobođeni učešća, a sredstva za usluge dnevnog boravka za

ove korisnike u potpunosti obezbjeđuju država i lokalna samouprava, s tim što primjena ove odredbe Zakona počinje 1. oktobra 2022. Pored usluge koju pružaju dnevni centri, djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju mogu koristiti prava iz osnovnih materijalnih davanja iz oblasti socijalne i dječje zaštite, među kojima su dodatak za njegu i pomoć, lična invalidnina i pomoć za vaspitanje i obrazovanje, pri čemu ovo pravo podrazumijeva troškove smještaja i prevoza u ustanovu.

Državna sekretarka Dešić se fokusirala na **izvještavanje o realizaciji Zaključka Odbora sa Konsultativnog saslušanja i preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori** i informisala je da:

- zbog epidemiološke situacije koja je u izvještajnom periodu ograničila rad dnevnih centara nije bilo moguće sprovesti aktivnosti kojima bi se intenzivirala saradnja između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja u cilju definisanja jasnih standarda rada i procesa finansiranja dnevnih centara radi obezbjeđivanja veće podrške inkluzivnom obrazovanju;

- u vezi sa preporukom koja se odnosi na intenziviranje saradnje sa nevladinim organizacijama u smislu ustupanja prostorija, vozila i drugih tehničkih resursa nevladinim organizacijama koje bi širile lepezu dodatnih usluga kako bi se povećao obuhvat korisnika, Ministarstvo rada i socijalnog staranja nema nadležnost upravljanja navedenim resursima dnevnih centara, jer je njihov osnivač opština;

- preporuku koja se odnosi na revidiranje standarda i evaluaciju rada dnevnih centara u proteklom periodu nije bilo moguće sprovesti, jer zbog epidemiološke situacije dnevni centri duži period nijesu radili, a za djecu su bile organizovane onlajn aktivnosti. Iz ovih razloga, obuhvat djece, opseg i kvalitet rada nijesu sprovedeni u skladu sa postojećim standardima;

- u vezi sa preporukom da u dnevnim centrima ne bude miješanja male djece sa smetnjama u razvoju i mladih odraslih osoba ili da se ta praksa svede na najmanju moguću mjeru, kod pružalaca usluge dnevnog boravka za odrasla i stara lica sa invaliditetom koji uslugu pružaju samo ovoj ranjivoj kategoriji ispunjen je standard i kod dnevnih centara koji su dobili licencu i za pružanje usluga za odrasla i stara lica sa invaliditetom korisnici usluge 27+ fizički su odvojeni od djece sa smetnjama u razvoju;

- u vezi sa Zaključkom Odbora koji se odnosi na uspostavljanje registra osoba sa invaliditetom, u toku je sprovođenje projekta sa UNDP-em „Reforma sistema utvrđivanja invaliditeta“ vrijednosti oko milion eura koji ima za cilj uspostavljanje jedinstvenog tijela i jedinstvenih nacionalnih kriterijuma za utvrđivanje invaliditeta. Riječ je o kompleksnom projektu koji uključuje šest oblasti: socijalnu zaštitu, zapošljavanje, penzijsko-invalidsko osiguranje, boračku zaštitu, zdravstvo i obrazovanje. Od realizacije ovog projekta direktno zavisi ostvarivanje različitih prava za oko 50.000 građana i njihovih porodica. Reformom treba da se suspenduje oko 30 postojećih komisija i uspostavi jedinstveno tijelo- Zavod koje bi vještačilo po novoj, jedinstvenoj nacionalnoj metodologiji za sve oblasti. Zavod će uspostaviti jedinstveni registar osoba sa invaliditetom;

- u vezi sa Zaključkom Odbora koji se odnosi na intenziviranje saradnje između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, uz podršku UNICEF-a, realizuje program o praktičnim učeničkim i nastavničkim inkluzivnim kompetencijama koji se odnosi na dodatnu stručnu podršku, pa saradnja između dva resora funkcioniše nesmetano;

- kada je u pitanju saradnja Ministarstva rada i socijalnog staranja sa nevladinim organizacijama, postoji saradnja sa predstavnicima civilnog sektora koji im je strateški važan partner u ovoj oblasti. Imajući u vidu da nevladine organizacije čine značajan procenat pružalaca usluga, Ministarstvo namjerava da unaprijedi saradnju i podrži nevladine organizacije u pravcu pružanja usluga korisnicima. Ministarstvo na godišnjem nivou izdvaja novčana sredstva za finansiranje projekata od javnog interesa, među kojima su i projekti za zaštitu lica sa invaliditetom, odnosno djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Za finansiranje projekata u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2022. godinu opredijeljeno je 430.000 eura. Novi resorni ministar je upoznat sa kašnjenjem javnih poziva za dodjelu ovih sredstava u tekućoj godini i dao je nalog da se aktivnosti ubrzaju kako bi nevladine organizacije u što skorijem periodu bile u mogućnosti da pružaju usluge korisnicima;

- povodom preporuke koja se odnosi na kvalitet rada dnevnih centara i reviziju postojećih standarda za pružanje usluge, Ministarstvo je u novembru 2019. godine donijelo Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici.

U narednoj godini planirano je donošenje novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti nakon čijeg usvajanja će se raditi na izmjenama i dopunama podzakonskih akata. Ministarstvo je od Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu zatražilo analizu podzakonskih akata kojima se propisuju uslovi za pružanje i korišćenje, normativi i minimalni standardi za usluge, kao i predloge za unapređenje standarda. S tim u vezi, nakon izmjene normativnog okvira omogućiće se da uslugu dnevnog boravka koriste djeca do 18 godina, a lica starija od 18 godina biće fizički odvojena.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je posvećeno nastavku procesa deinstitucionalizacije za svu djecu i kontinuirano radi na razvoju hraniteljstva, sa posebnim akcentom na specijalizovano hraniteljstvo i razvoj malih grupnih zajednica. U tom cilju planiraju da do kraja ove godine donesu strategiju deinstitucionalizacije i razvoj usluga za život u zajednici. Početkom naredne godine Vlada treba da donese i novu strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu u kontinuitetu prati rad dnevnih centara, odnosno boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju i shodno nadležnostima priprema godišnje izvještaje o njihovom radu. Novoformirano Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u skladu sa preporukama UN Komiteta za prava djeteta i međunarodnim standardima, nastojeće da ubrza reformu sistema socijalne i dječje zaštite.

Koordinatorica Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić predstavila je Analizu intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori.

Saopštila je da je ista prošle godine od strane Istraživačkog centra Innocenti u Firenci odabrana kao jedna od deset najboljih u svijetu.

Fokus je bio na analizi političkog i zakonodavnog okvira, sistema prikupljanja podataka, multisektorske saradnje i pristupa uslugama i kvaliteta usluga u različitim sektorima.

- Kada je u pitanju pravni i politički okvir, neophodno je da država nastavi sa usklađivanjem sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom. Crna Gora ima specifično zakonodavstvo koje se odnosi na djecu sa smetnjama u razvoju u oblasti obrazovanja, što je suprotno duhu Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o pravima lica sa invaliditetom.

- Neophodno je usvojiti jedinstvenu definiciju invaliditeta zasnovanu na ljudskim pravima.

- Utvrđeno je da na lokalnom nivou ne postoje mjerila i kriterijumi, odnosno po postojećim zakonskim propisima opštine nijesu obavezne da pruže minimum usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.

- Stoga apel da se novom strategijom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i novim zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propiše minimalni paket usluga djeci i njihovim porodicama, kao i da se definišu nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa u pogledu finansiranja tih usluga.

- Što se tiče prikupljanja podataka i mehanizama za monitoring i evaluaciju, u Crnoj Gori još uvijek ne postoji konsolidovana baza podataka o broju djece sa smetnjama u razvoju, zbog čega država nije u mogućnosti da mjeri progres u ovoj oblasti, jer ne zna o kom broju djece sa smetnjama u razvoju je riječ, koje vrste smetnji imaju i na koji način će se usmjeriti podrška toj djeci, zbog čega je jedna od važnih preporuka da Crna Gora konačno mora da uspostavi bazu podataka o djeci sa smetnjama u razvoju.

- Neophodno je stalno uključivati djecu i njihove porodice u planiranje i biti transparentan u donošenju zakona i politika.

- Sa djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama nemoguće je raditi sektorski, jer djeca zahtijevaju holistički i integrisani pristup zbog čega je potrebno uspostaviti i multisektorsko finansiranje i povećati obim finansiranja i na centralnom i na lokalnom nivou.

- Takođe, neophodno je kontinuirano ulaganje u unapređenje kapaciteta stručnjaka u svim sektorima koji direktno rade sa djecom sa smetnjama u razvoju.

- Međusektorska saradnja u koordinaciji podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama je slaba zato što u ovom trenutku dijete sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori prolazi kroz brojne komisije kako bi pristupilo raznim pravima i uslugama podrške. Mnoštvo procedura iscrpljuje porodice i djecu, ali vodi i riziku od sukobljavanja preporuka ili dupliranja intervencija.

- Cilj je da se utiče da Savjet za prava djeteta, kao najviše tijelo koje se bavi djecom na multisektorski način, usvoji akcioni plan na osnovu preporuka sadržanih u Analizi i da prati njegovu implementaciju, jer Savjet za prava djeteta ima mandat i kapacitet da sprovede multisektorski monitoring.

- Neke od preporuka biće sadržane u strategiji za sprečavanje diskriminacije i inkluziju osoba sa invaliditetom koju priprema Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava.

- Nažalost, u Crnoj Gori u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i dalje se kontinuirano i dominantno koristi medicinski model, kao davno napušteni standard, a trebalo bi primjenjivati model zasnovan na ljudskim pravima, bio-psiho-socijalni model.

- Najvažnije je prepoznati smetnju u što ranijoj dobi da bi intervencija bila što kvalitetnija i sprovoditi inkluzivno obrazovanje.

- Dnevni centri su dobro tranziciono rješenje dok jednog dana sva djeca ne budu obuhvaćena sistemom obrazovanja.

- Postojeći kapaciteti dnevnih centara se nedovoljno koriste, jer bi dnevni centri mogli da pružaju mobilne usluge, da iznajmljuju prostorije nevladinim organizacijama ili drugim pružaocima usluga.

- Bilo bi važno da se savjetovaništa za djecu sa smetnjama u razvoju prošire na sve domove zdravlja i da se uvedu standardizovani alati za rani skrining, kao i da postoje protokoli saradnje sa drugim sektorima.

- U tom cilju potrebno je osnažiti terenske, patronažne posjete djeci.

- Da bi se prevazišao medicinski model pristupa u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju, država bi trebalo da uvede novo zanimanje- specijalista za ranu intervenciju i rehabilitaciju kako bi se pomjerali sa modela primarnog upliva defektologije u tu sferu.

- Potrebno je posmatrati optimalne kapacitete djeteta, a ne njegove nedostatke.

- U zdravstvenom sektoru je evidentan ogroman nedostatak različitih specijalističkih profesija, pa se apeluje na povećanje dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, fizioterapeuta, dječjih psihologa, a posebno dječjih psihijatarata.

- Potrebno je pružiti podršku roditeljima za očuvanje mentalnog zdravlja djece sa smetnjama u razvoju.

- U vezi sa resorom prosvjete, neophodno je staviti fokus na poboljšanje kvaliteta obrazovanja, rano predškolsko obrazovanje i stručno osposobljavanje, a dnevne centre treba posmatrati kao servis podrške inkluzivnom obrazovanju.

- Kada je u pitanju sektor socijalne i dječje zaštite, neophodno je snaženje centara za socijalni rad s obzirom da je analiza iz 2018. godine pokazala velike nedostatke u njihovom radu.

- Takođe, potrebno je širiti dijapazon usluga, zbog čega se pozdravljaju aktivnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja koje je intenzivno radilo na širenju mreže dnevnih centara, ali je i dalje najveći broj djece sa smetnjama u razvoju u okviru ustanova, što nije dobro.

- Usluga specijalizovanog hraniteljstva nije razvijena.

- Potrebno je širiti druge usluge u zajednici, kao što je stanovanje uz podršku.

- Dnevni centri, saglasno međunarodnim standardima, mogu da rade sa osobama od 0 do 18 godina.

- U oblasti pravosuđa, takođe su date preporuke, jer naš pravosudni sistem nije prilagođen radu sa djecom sa smetnjama u razvoju. Saglasno međunarodnim standardima, svako dijete ima pravo da iznese svoje mišljenje u stvarima koje ga se tiču, ali naš pravosudni sistem ni kadrovski, ni prostorno nije za to osposobljen.

U raspravi su učestvovali: zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković, generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović, generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović, izvršni direktor Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić, poslanik Genci Nimanbegu, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja Svetlana Dujović, poslanik Miodrag Lekić, koordinatorka Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić, ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, poslanik dr Albin Ćeman, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, poslanica Jelena

Božović, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi Dragica Kosić, potpredsjednica NVU "Zračak nade"- Pljevlja Sanela Žiga, direktorica Resursnog centra za djecu i mlade "Podgorica" Tatjana Lazić Bašić, direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane Miloš Brakočević, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić, načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić i načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković.

Tokom konstruktivne i sadržajne rasprave iskazani su stavovi i mišljenja koji se mogu rezimirati na sledeći način:

- da su dnevni centri formirani u partnerstvu između tadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja, lokalnih samouprava, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija, jer se od države zahtijevala decentralizacija i deinstitucionalizacija sistema, te da su međunarodni partneri pohvaljivali ovaj segment zaštite djece sa smetnjama u razvoju;
- da su dnevni centri vrlo važna usluga, od velike pomoći djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, ali da je ova usluga vrlo skupa;
- da dnevni centri pružaju mnogo širu lepezu usluga od onih koje su definisane u okviru usluge dnevni boravak;
- da rad dnevnih centara u ovom momentu mora biti pod budnom pažnjom na državnom i lokalnom nivou, jer su dnevni centri u velikom problemu zato što su se u proteklom periodu pojavile određene nejasnoće po pitanju njihovog finansiranja;
- da je Budžetom za 2022. godinu kroz programski budžet za regulisanje prava iz oblasti boračke i invalidske zaštite opredijeljeno oko 7,8 miliona eura, od čega je za transfere prema opštinama 1.357.000 eura, dok je za izdržavanje štíćenika u domovima planiran iznos od oko 6,5 miliona eura, pri čemu su ova sredstva prikazana kumulativno i nijesu sva namijenjena za dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju, već i za domove starih, smještaj u prihvatilištima i skloništima, Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj i Malu grupnu zajednicu u Bijelom Polju;
- da bi u vrlo kratkom roku trebalo uraditi analizu finansiranja dnevnih centara, te pronaći model i adekvatno rješenje za postojeće probleme njihovog finansiranja kako se ne bi ugrozio njihov opstanak;
- ukoliko se lokalnim samoupravama ne da jasna podrška u finansiranju dnevnih centara, postoji bojazan da drugih usluga u lokalnoj zajednici, osnovanih od strane lokalnih samouprava neće biti, zbog čega je neophodna dobra komunikacija sa lokalnim samoupravama kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio nesmetan nastavak rada dnevnih centara;
- da je potrebno raditi na edukaciji i obezbjeđivanju stručnjaka u svim oblastima koji rade sa djecom;
- da kvalitet rada svih dnevnih centara nije isti i da kapaciteti nekih dnevnih centara nijesu popunjeni iako u svim opštinama ima lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama u razvoju;
- da bazične usluge podrške porodicama djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori sada ne postoje i zbog nedostatka finansijskih sredstava nijesu održive;
- da je u završnoj fazi izrada nove strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. godina u kojoj će biti posebno obrađena tema djece sa smetnjama u razvoju;
- da se konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama, raspisuju neblagovremeno, što im stvara probleme u radu i pružanju usluga djeci i mladima sa smetnjama u razvoju;
- da je odsustvo multisektorske saradnje između institucija i nevladinih organizacija dovelo do brojnih zastoja u radu dnevnih centara i nevladinih organizacija i
- da je neophodno unapređenje međusektorske saradnje i rane intervencije kod djece sa smetnjama u razvoju.
-

Postavljena su sledeća pitanja:

1. Da li djeca na maternjem jeziku, konkretno albanskom jeziku, mogu da imaju usluge logopeda?
2. Da li je nešto urađeno povodom preporuke Komiteta UN za prava djeteta da djeca sa smetnjama u razvoju od četiri godine ne mogu da borave u istoj prostoriji sa osobama sa invaliditetom od 25 godina?
3. Šta se radi u slučaju smrti roditelja/staratelja djeteta sa smetnjama u razvoju s obzirom da je i dalje najveći broj takve djece u institucijama, što govori da naša svijest nije dovoljno razvijena i da prethodne politike nijesu u dovoljnoj mjeri doprinijele rješavanju ovog pitanja?
4. Da li alternativne servise podrške djeci i mladima sa smetnjama u razvoju pružaju roditeljske nevladine organizacije djece i mladih sa smetnjama u razvoju i kakvu saradnju Ministarstvo rada i socijalnog staranja ima sa tim organizacijama, odnosno sa kojim je roditeljskim organizacijama u poslednjih godinu dana ostvarilo saradnju?
5. Da li je formiran novi Savjet za lica sa invaliditetom i kada je poslednji put održana sjednica tog Savjeta?
6. U čemu je unaprijeđen položaj djece i mladih sa smetnjama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom osnivanjem Direktorata za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava i koje su blagodeti za ovu ranjivu populaciju nastale osnivanjem tog Direktorata?
7. Na koji način će Ministarstvo rada i socijalnog staranja nadoknaditi sredstva po osnovu smještaja šticećenika dnevnim centrima u Herceg Novom i Bijelom Polju s obzirom na to da su svim drugim dnevnim centrima u Crnoj Gori sredstva po ovom osnovu redovno isplaćivana, tako da su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju iz ova dva centra diskriminirani u odnosu na drugu djecu i mlade sa smetnjama u razvoju?
8. Da li su definisani normativi i standardi rada za dodatnu stručnu podršku u dnevnim centrima sa ciljem podrške inkluzivnom obrazovanju kroz zvaničnu saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva prosvjete i ako nijesu, da li je to planirano za 2022.godinu?
9. Koje je aktivnosti Ministarstvo rada i socijalnog staranja, odnosno prethodno Ministarstvo finansija i socijalnog staranja preduzelo sa lokalnim upravama gdje ne postoje dnevni centri da se isti osnuju u opštinama gdje još uvijek ne postoje? Da li je bilo sastanaka na tu temu kako bi se osnovali dnevni centri u opštinama Kolašin, Andrijevića, Žabljak i Bar i šta će Ministarstvo preduzeti u narednom periodu po tom pitanju?
10. Da li su predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete i Ministarstva ljudskih i manjinskih prava tokom 2021. i 2022. godine posjećivali dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju i udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju i ako jesu, u kojim gradovima se to dešavalo i koji su rezultati tih sastanaka i posjeta? Šta je dogovoreno na planu poboljšanja ukupnog položaja ove ranjive grupe? Ukoliko nijesu, kada će se krenuti u posjete?
11. Kada će biti raspisani konkursi za finansiranje projekata nevladinih organizacija s obzirom da su prošle godine sredstva isplaćena poslednjeg radnog dana u godini? Da li je Ministarstvo pratilo realizaciju planiranih aktivnosti?
12. Na koji način Ministarstvo rada i socijalnog staranja planira da riješi problem u vezi sa finansiranjem Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi?
13. Da li mlada i odrasla lica sa invaliditetom kojima je sudskom odlukom produženo roditeljsko pravo i izjednačeni su sa djecom imaju ista prava kao i djeca i da li imaju pravo na pratnju tokom rehabilitacije u Igalu kao što imaju djeca do 15 godina?
14. Da li se može očekivati da se kroz saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva zdravlja definišu kao usluge dnevnog boravka rehabilitacione i terapijske aktivnosti koje sprovodi fizioterapeut sa ciljem poboljšanja motoričkih sposobnosti pošto je i ovo usluga koju pružaju dnevni centri i jako je značajna za korisnike?

Predstavnici nadležnih institucija dali su odgovore i dodatna pojašnjenja u vezi sa postavljenim pitanjima.

Odbor je jednoglasno (sa sedam glasova „za”) odlučio da predloži Skupštini da, povodom Kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnicu Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“, održanog 22. juna 2022. godine, usvoji sledeće

ZAKLJUČKE:

1. Skupština Crne Gore uočava na osnovu podataka i informacija saopštenih tokom konstruktivne rasprave na Kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja (predstavnicu Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“, održanog 22. juna 2022. godine, da su iskazani stavovi i mišljenja koja se mogu rezimirati na sledeći način:
 - da su dnevni centri formirani u partnerstvu između tadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja, lokalnih samouprava, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija, jer se od države zahtijevala decentralizacija i deinstitucionalizacija sistema, te da su međunarodni partneri pohvaljivali ovaj segment zaštite djece sa smetnjama u razvoju;
 - da su dnevni centri vrlo važna usluga, od velike pomoći djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, ali da je ova usluga vrlo skupa;
 - da dnevni centri pružaju mnogo širu lepezu usluga od onih koje su definisane u okviru usluge dnevni boravak;
 - da rad dnevnih centara u ovom momentu mora biti pod budnom pažnjom, jer su dnevni centri u velikom problemu zato što su se u proteklom periodu pojavile određene nejasnoće po pitanju njihovog finansiranja;
 - da je Budžetom za 2022. godinu kroz programski budžet za regulisanje prava iz oblasti boračke i invalidske zaštite opredijeljeno oko 7,8 miliona eura, od čega je za transfere prema opštinama 1.357.000 eura, dok je za izdržavanje štićenika u domovima planiran iznos od oko 6,5 miliona eura, pri čemu su ova sredstva prikazana kumulativno i nijesu sva namijenjena za dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju, već i za domove starih, smještaj u prihvatilištima i skloništima, Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj i Malu grupnu zajednicu u Bijelom Polju;
 - da bi u vrlo kratkom roku trebalo uraditi analizu finansiranja dnevnih centara, te pronaći model i adekvatno rješenje za postojeće probleme finansiranja dnevnih centara kako se ne bi ugrozio njihov opstanak;
 - ukoliko se lokalnim samoupravama ne da jasna podrška u finansiranju dnevnih centara, postoji bojazan da drugih usluga u lokalnoj zajednici, osnovanih od strane lokalnih samouprava neće biti, zbog čega je neophodna dobra komunikacija sa lokalnim samoupravama kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio nesmetan nastavak rada dnevnih centara;
 - da je potrebno raditi na edukaciji i obezbjeđivanju stručnjaka u svim oblastima koji rade sa djecom;

- da kvalitet rada svih dnevnih centara nije isti i da kapaciteti nekih dnevnih centara nijesu popunjeni iako u svim opštinama ima lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama u razvoju;
 - da bazične usluge podrške porodicama djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori sada ne postoje i zbog nedostatka finansijskih sredstava nijesu održive, a UNICEF u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i Ministarstvom finansija intenzivno radi da bi se riješila ova pitanja, jer u državi socijalne pravde mora se voditi računa o tome šta se dešava sa najranjivijim grupama stanovništva i šta im je dostupno;
 - da je u završnoj fazi izrada nove strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. godina u kojoj će biti posebno obrađena tema djece sa smetnjama u razvoju;
 - da se konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama, raspisuju neblagovremeno, što im stvara probleme u radu i pružanju usluga djeci i mladima sa smetnjama u razvoju;
 - da je odsustvo multisektorske saradnje između institucija i nevladinih organizacija dovelo do brojnih zastoja u radu dnevnih centara i nevladinih organizacija i
 - da je neophodno unapređenje međusektorske saradnje i rane intervencije kod djece sa smetnjama u razvoju.
2. Polazeći od podataka i informacija saopštenih na Kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja (predstavica Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde, Skupština zaključuje da značajan broj preporuka sadržanih u Zaključku Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja o radu dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom, održanog 25. septembra 2019. godine i Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori u proteklom trogodišnjem periodu nije realizovan.
- Stoga, Skupština poziva Vladu Crne Gore i nadležne subjekte: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo finansija, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Savjet za prava djeteta, Savjet za prava lica sa invaliditetom, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Institut za javno zdravlje i Zajednicu opština Crne Gore da sa dužnom pažnjom i ozbiljnijim pristupom preduzmu aktivnosti na realizaciji preporuka i rješavanju uočenih problema u cilju poboljšanja položaja djece sa smetnjama u razvoju.
3. Skupština Crne Gore poziva Savjet za prava djeteta da usvoji Akcioni plan za implementaciju preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su na zahtjev Savjeta za prava djeteta iz 2018. godine uradile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a i koja je 2021. godine od strane Istraživačkog centra Innocenti u Firenci odabrana za jednu od deset najboljih u svijetu, a za koju su u istraživanju učestvovala skoro sve nevladine organizacije koje se bave ovom tematikom, kao i sva resorna ministarstva, Parlament, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, djeca i njihove porodice i u kojoj je fokus na analizi političkog i zakonodavnog okvira, sistema prikupljanja podataka, multisektorske saradnje i pristupa uslugama i kvaliteta usluga u različitim sektorima.
4. Skupština Crne Gore ocjenjuje da su dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju, kao javne ustanove koje je, u okviru procesa decentralizacije i deinstitutionalizacije sistema u skladu sa strateškim dokumentima, formirala lokalna samouprava u partnerstvu sa tadašnjim Ministarstvom rada i socijalnog staranja, nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama, dali značajan doprinos decentralizaciji i razvoju usluga na lokalnom nivou, a naročito zaštititi djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica, o čemu svjedoči djelovanje 17 dnevnih centara koji pružaju usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, od čega je trenutno licencirano njih 16. Takođe, za pružanje ove usluge licencirana je i JU Dječji dom „Mladost” u

Bijeloj i NVO Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Pružite nam šansu Crne Gore”, tako da je ukupno 18 licenciranih pružalaca usluge dnevnog boravka koja pripada grupi usluga za podršku za život u zajednici i od posebnog je značaja za sprečavanje institucionalizacije djece sa smetnjama u razvoju, koju je tokom 2021. godine koristilo 243 djece.

5. Imajući u vidu da je u toku realizacija kompleksnog projekta „Reforma sistema utvrđivanja invaliditeta“, vrijednosti oko milion eura koji sprovodi Fond Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva koje predstavljaju lica sa invaliditetom, nadležnim ministarstvima i državnim institucijama i čiji je cilj uspostavljanje jedinstvenog tijela i jedinstvenih nacionalnih kriterijuma za utvrđivanje invaliditeta, Skupština Crne Gore pohvaljuje aktivnosti preduzete na realizaciji Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja o radu dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju iz septembra 2019. godine, što će doprinijeti reformi sistema utvrđivanja invaliditeta kojom treba da se suspenduje oko 30 postojećih komisija i uspostavi jedinstveno tijelo- Zavod koje bi vještačilo po novoj, jedinstvenoj nacionalnoj metodologiji za sve oblasti.

Skupština zahtijeva da Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u saradnji sa Fondom Ujedinjenih nacija za razvoj, koji vodi proces i Institutom za javno zdravlje, koji rukovodi radnom grupom, nadležnom Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavi informaciju o procesu izrade Jedinstvene metodologije procjene i vještačenja osoba sa invaliditetom, do sada preduzetim aktivnostima i procjeni kako će taj postupak uticati na realizaciju prava djece sa smetnjama u razvoju.

Skupština Crne Gore smatra da bi bilo značajno da Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u saradnji sa Savjetom za prava djeteta i Savjetom za prava lica sa invaliditetom, ubrza aktivnosti u cilju što je moguće skorijeg uspostavljanja registra osoba sa invaliditetom, odnosno konsolidovane baze podataka o djeci sa smetnjama u razvoju, što je jedan od važnih predušlova za kreiranje politika usmjerenih na poboljšanje položaja lica sa invaliditetom u Crnoj Gori.

6. Skupština je upoznata da se do objekata za dnevne centre najčešće dolazilo tako što su lokalne samouprave davale objekte koji su uz određena finansijska sredstva međunarodnih partnera izgrađeni ili rekonstruisani i da lokalne samouprave plaćaju zarade zaposlenih, snose materijalne troškove koji se odnose na prevoz djece, grijanje, dok je država od formiranja prvog dnevnog centra participirala sa mjesečnim iznosom od 150 eura po korisniku. U međuvremenu su se desile izmjene, pa su pojedini dnevni centri ostali bez te mjesečne participacije od 150 eura.

Imajući u vidu da su dnevni centri za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju trenutno u velikom problemu zbog određenih nejasnoća u finansiranju, jer je ova usluga vrlo skupa, a sredstva lokalnih samouprava su limitirana zato što opštine svakog dana ostaju bez prihoda, način njihovog finansiranja treba postaviti na drugačiji način, a pravila o finansiranju moraju biti jasna i ne smiju se dozvoliti različita postupanja, Skupština Crne Gore poziva Ministarstvo rada i socijalnog staranja da, u partnerstvu sa Ministarstvom finansija, Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom prosvjete i Zajednicom opština, uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, uradi istraživanje o različitim modelima finansiranja dnevnih centara, kao i da uradi fiskalnu procjenu finansiranja dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju, utvrdi preciznu cijenu koštanja usluge po djetetu na lokalnom nivou i sačini jasne preporuke za finansiranje i podjelu nadležnosti između nacionalnog i lokalnog nivoa u finansiranju ove usluge, jer je država odgovorna da napravi koncept finansiranja dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i mora postojati kontinuitet u pružanju usluga kako bi se nivo ljudskih prava lica sa invaliditetom i djece sa teškoćama u razvoju unaprijedio.

Skupština predlaže da se do trajnog i održivog rješavanja ovog problema nastavi sa već uspostavljenim modelom finansiranja koji podrazumijeva učešće države u plaćanju usluge dnevnog boravka kako djeca sa smetnjama u razvoju i njihovi roditelji ne bi bili dovedeni u nepovoljnu situaciju i kako se ne bi ugrozio opstanak dnevnih centara.

Skupština ocjenjuje da je veoma važna dobra komunikacija između predstavnika državnih institucija i lokalnih samouprava kako bi se jasno i na vrijeme znalo ko i koliko može participirati, kao i da je važan adekvatan model finansiranja usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite, jer kad se ustanovi licencirani pružalac usluge, to mora pratiti jasna cijena koštanja i ne može se licenciranim pružaocima usluga tražiti da dodatno apliciraju za sredstva namijenjena nevladinom sektoru ili nekom drugom.

7. Imajući u vidu da je i pored više apela Ministarstva rada i socijalnog staranja, tek krajem 2021. godine samo nekoliko lokalnih samouprava izradilo lokalne planove socijalne i dječje zaštite koji nijesu bili blagovremeno usvojeni i dostavljeni Ministarstvu u odnosu na rokove koje je Vlada imala za predlaganje budžeta i planiranje sredstava za ovu godinu i koji ne ispunjavaju uslove propisane Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluge socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu, Skupština apeluje na Zajednicu opština Crne Gore da animira opštine da, u skladu sa Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018-2022. godina, donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite usklađene sa pomenutim Pravilnikom. Takođe, Skupština ocjenjuje da je neophodno da Ministarstvo finansija poveća obim javnog finansiranja, posebno kada je riječ o uslugama u lokalnoj zajednici i diverzifikaciji pružalaca usluga.
8. Skupština zaključuje da međusektorska saradnja skoro ne postoji, a rad dnevnih centara u ovom momentu je vrlo problematičan sa različitih aspekata, iako se trude da kroz razne projekte unaprijede način rada i obezbijede edukaciju zaposlenih. Ukoliko se ovdje lokalnim samoupravama ne obezbijedi jasna podrška, Skupština izražava bojazan da drugih usluga u lokalnoj zajednici, osnovanih od strane lokalnih samouprava, neće biti jer kada se saberu zarade zaposlenih, materijalni troškovi i neposredna izdvajanja po korisniku doći će se do iznosa koji ne može biti manji od 1.000 do 1.200 eura po korisniku mjesečno, zbog čega se lokalne samouprave ne mogu ostaviti bez finansijskih sredstava potrebnih za te usluge. Stoga je neophodna dobra komunikacija između Ministarstva finansija, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete i lokalnih samouprava kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio rad dnevnih centara. Takođe, Skupština ukazuje na potrebu vođenja ozbiljnije državne politike u ovoj oblasti uz ocjenu da je Vlada morala imati aktivniju ulogu na uspostavljanju institucionalnog mehanizma kojim bi se utvrdila jača koordinacija i ozbiljnija materijalna podrška za djecu, a posebno djecu sa smetnjama u razvoju, čime bi se obezbijedilo elementarno dostojanstvo za ovu populaciju.
9. Skupština zaključuje da je neophodno unaprijediti koordinaciju na lokalnom nivou i među opštinama i u tom cilju razviti Standardne operativne procedure za rad i koordinaciju među sektorima, koje bi pojednostavile i približile djeci i porodicama procese prevencije, identifikacije, upućivanja, podrške i rehabilitacije.
10. Skupština Crne Gore ocjenjuje da preko Savjeta za prava djeteta, kao najvišeg tijela koje se bavi djecom na multisektorski način, treba obavezati resorna ministarstva (Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava) koja se bave zaštitom prava djeteta da preciziraju koliko finansijskih sredstava se na godišnjem nivou izdvaja iz državnog budžeta za usluge socijalne i dječje zaštite, te da informišu na koji način se vrši prioritizacija koje usluge u domenu socijalne i dječje zaštite će se podržati i koliki iznos od državnih sredstava, sredstava koja se opredjeljuju za finansiranje projekata nevladinih organizacija i sredstava Evropske unije se opredjeljuje za djecu sa smetnjama u razvoju.
11. Skupština poziva Ministarstvo finansija da uspostavi procedure sufinansiranja integrisanih međusektorskih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju sa međuministarskog i lokalnog nivoa.

12. Polazeći od neprocjenjivog značaja dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice u sprečavanju institucionalizacije djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom, Skupština zaključuje da je, u skladu sa realnim potrebama, neophodno nastaviti sa osnivanjem ovakvih ustanova u lokalnim samoupravama u kojima iste još uvijek ne postoje. Iako prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva oko 11% stanovnika Crne Gore čine osobe sa invaliditetom, još uvijek se ne zna koliko je djece sa smetnjama u razvoju koja bi trebalo da imaju usluge u dnevnim centrima, a iste im nijesu omogućene. Stoga, Skupština smatra da putem međusektorske saradnje i uključenjem Ministarstva zdravlja i Ministarstva prosvjete treba nastaviti sa širenjem spektra usluga koje ove ustanove mogu pružati. Takođe, potrebno je povećati raznovrsnost i spektar usluga i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite zasnovanih na porodici i zajednici u smislu kapaciteta, broja dostupnih mjesta i geografske distribucije.
13. Imajući u vidu obuhvat djece, opseg i kvalitet rada dnevnih centara, kao i podatak da u pojedinim dnevnim centrima nijesu popunjeni kapaciteti, a da Ministarstvo rada i socijalnog staranja nema nadležnost upravljanja resursima dnevnih centara, kao što su prostorije, vozila i drugi tehnički resursi koji bi se mogli ustupati nevladinim organizacijama, sugestija je Skupštine da se u nadležnim jedinicama na lokalnom nivou izmijene normativi koji bi omogućili intenziviranje saradnje sa nevladinim organizacijama koje bi mogle širiti lepezu usluga čime bi se povećao broj korisnika, za šta može poslužiti kao primjer Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u Pljevljima čiji je rad sa navedenog aspekta ocijenjen najboljim i koji ima izuzetnu saradnju sa NVU „Zračak nade“ gdje u zgradi Dnevnog centra prostor u prijednevnim satima koristi Dnevni centar koji je prošle godine imao 33 korisnika, a u popodnevnim satima NVO „Zračak nade“ koji pruža usluge za 20-30 korisnika.
14. Skupština pohvaljuje namjeru Ministarstva rada i socijalnog staranja da unaprijedi saradnju i podrži nevladine organizacije u pravcu pružanja usluga korisnicima, kao i planirano izdvajanje od 430.000 eura za finansiranje projekata u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2022. godinu. S obzirom da se konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama raspisuju neblagovremeno i da su prošle godine ta sredstva dijeljena 30. odnosno 31. decembra, iako je odredba Zakona o nevladinim organizacijama da se konkursi raspisuju do 1. marta, a uzimajući u obzir da se i ove godine još uvijek nije započelo sa tim postupkom, što ne predstavlja partnerski odnos prema nevladinim organizacijama i da nije isto ukoliko se sredstva dijele u junu ili se raspodjela vrši u decembru, Skupština poziva da se ne dopusti kašnjenje javnih poziva za dodjelu ovih sredstava kako bi nevladine organizacije u što skorijem periodu bile u mogućnosti da pružaju usluge korisnicima. Takođe, Skupština podržava namjeru Ministarstva rada i socijalnog staranja da, u skladu sa preporukama Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta i međunarodnim standardima, ubrza reformu sistema socijalne i dječje zaštite.
15. Skupština Crne Gore ocjenjuje neophodnim nastavak aktivnosti na usklađivanju zakona i politika sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom i u tom pogledu izražava spremnost da, u skladu sa svojom nadležnošću, doprinese ovom procesu, te poziva resorna ministarstva i Vladu Crne Gore da pripreme neophodne predloge zakona u cilju njihovog usklađivanja sa pomenutim konvencijama. Takođe, smatra da je potrebno progresivno mijenjati specifično zakonodavstvo koje se odnosi na djecu sa smetnjama u razvoju u oblastima obrazovanja i antidiskriminacije koje nije u skladu sa duhom Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom i u suprotnosti je sa filozofijom inkluzivnog obrazovanja.

16. Imajući u vidu da se u Crnoj Gori u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i dalje kontinuirano i dominantno koristi medicinski model, kao davno napušteni standard, Skupština je saglasna da Ministarstvo zdravlja treba da osigura primjenu modela zasnovanog na ljudskim pravima, bio-psiho-socijalnog modela.
Takođe, Skupština ocjenjuje da Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvjete svoje aktivnosti treba da usmjere na kontinuirano ulaganje u rani razvoj i rano obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju, jer je važno prepoznati smetnju u što ranijoj dobi da bi intervencija bila što kvalitetnija i da bi se sprovodilo inkluzivno obrazovanje.
17. Skupština zaključuje da je neophodno unaprijediti podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama kroz sprovođenje načela „sve informacije i usluge na jednom mjestu“, što se može ostvariti u okviru jednog centralnog multisektorskog tijela na nivou opštine, u okviru komisija za usmjeravanje u obrazovni sistem ili centara za socijalni rad, čije snaženje je neophodno jer je analiza iz 2018. godine pokazala velike nedostatke u njihovom radu.
Sistem pružanja usluga mora se učiniti jednostavnim za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice, jer isti treba da im omogući neometano kretanje kroz različite faze životnog ciklusa, dobijanje svih informacija na jednom mjestu, pristup stručnjacima različitih profila koji će biti dostupni djetetu i njegovoj porodici i osigurati neophodnu koordinaciju i pristup djeteta svim uslugama.
Takođe, Skupština ocjenjuje da svi sektori treba da uključe djecu i njihove porodice u planiranje, monitoring i evaluaciju politika, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.
18. Iako se u kontinuitetu preduzimaju aktivnosti na unapređenju znanja i vještina kadra koji neposredno radi sa djecom, Skupština ocjenjuje da sva resorna ministarstva i dalje treba da ulažu u unapređenje kapaciteta stručnih radnika koji rade sa djecom i mladima sa smetnjama u razvoju.
Takođe, važno je obezbijediti mobilnost stručnjaka i usluga u cilju otklanjanja postojećih izazova nejednakog teritorijalnog obuhvata i slabe pokrivenosti uslugama djece koja žive u ruralnim područjima.
Skupština ocjenjuje da je potrebno ojačati kapacitete Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i licima sa invaliditetom, posebno imajući u vidu proširenje nadležnosti Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u pogledu monitoringa implementacije Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom.
19. Kada je riječ o oblasti zdravlja, Skupština ocjenjuje da je neophodno kontinuirano ulagati u rani razvoj djeteta u cilju pružanja holističke-multisektorske podrške u najranijim fazama života i razvoja djeteta. Takođe, rano otkrivanje, kao i postupke intervencije i upućivanja treba pojednostaviti i približiti djetetu i porodici. Potrebno je razmotriti mogućnost osnaživanja i proširivanja uloge i mandata savjetovališta pri domovima zdravlja kako bi se realizovala prvobitna ideja regionalnog i/ili lokalnog sistema ranog otkrivanja i intervencija.
20. Skupština zaključuje da je neophodno povećanje broja specijalizovanih stručnih radnika za podršku rehabilitaciji djece sa smetnjama u razvoju: dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, dječjih fizioterapeuta, dječjih psihologa i posebno dječjih psihijatara.
Takođe, potrebno je razmotriti mogućnost uvođenja specijalizovanih nastavnih planova i programa za novo zanimanje- specijalista za ranu intervenciju i rehabilitaciju djece sa smetnjama u razvoju kako bi se pomjerili sa modela primarnog upliva defektologije u tu sferu i primarno posmatrali optimalne kapacitete djeteta, a ne njegove nedostatke.
21. S obzirom da na lokalnom nivou ne postoje mjerila i kriterijumi i da po postojećim zakonskim propisima opštine nijesu obavezne da pruže minimum usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite

djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, a polazeći od informacije da je za sledeću godinu planirano donošenje nove strategije socijalne i dječje zaštite i novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Skupština predlaže da Ministarstvo rada i socijalnog staranja tim aktima precizno definiše minimalni paket usluga koje opština treba da obezbijedi ovoj grupaciji i da se definišu nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa u pogledu finansiranja tih usluga.

22. Skupština pohvaljuje dosadašnje aktivnosti Ministarstva prosvjete preduzete na unapređenju inkluzivnog obrazovanja i realizaciji projekta “Dodatna stručna podrška za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama kroz saradnju centar za dnevni boravak – vrtić - osnovna škola” koji je pilotiran tokom 2021. godine u opštinama Kotor i Pljevlja i Gradskoj opštini Golubovci kroz Program podržan od strane Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori, a sve u cilju poboljšanja usluge na nivou lokalne zajednice pri centrima za dnevni boravak za funkcionalnu dodatnu stručnu podršku djeci sa posebnim obrazovnim potrebama usmjerenu u vrtić i osnovnu školu, kao i njegov nastavak tokom 2022. godine u istim sredinama, uz proširenje na Podgoricu, Cetinje, Tivat, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Ulcinj i Nikšić.

S obzirom da su obavljene analize, konsultacije, procjena potreba, obučeni kadar za ranu intervenciju, asistivnu tehnologiju i intenzivnu interakciju, kao i povezivanje dnevnih centara sa vrtićima i školama, te da su iskustva pokazala da je ovaj koncept primjeren, opravdan i daje konkretne i vidljive rezultate, zbog čega je ova vrsta povezanosti apsolutno dobrodošla, primjenjiva i preporučljiva da bude inkorporirana i ponuđena u svim opštinama u kojima postoje centri za dnevni boravak, Skupština pozdravlja najavu Ministarstva prosvjete da se početkom školske 2022/2023. godine planira veći intenzitet ovih aktivnosti.

S druge strane, Skupština je upoznata i sa uočenim izazovima i preprekama za kvalitetniju i stabilniju uslugu, jer su zakon, normativi i standardi za licencu limitirajući za dodatnu stručnu podršku i koncipirani su tako da je sadašnja usluga stacionarnog karaktera, a manje interventno-tretmanskog zbog čega je potrebno da se putem izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti reguliše ovaj primjer pozitivne prakse i dokazan model usluge.

23. Uz pohvalu za dosadašnje aktivnosti preduzete na unapređenju inkluzivnog obrazovanja, Skupština smatra da je potrebno poboljšati pristup djece sa smetnjama u razvoju predškolskom i stručnom obrazovanju obukom stručnjaka i bolje usmjerenim aktivnostima podizanja svijesti među roditeljima. Takođe, potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja i pružati kontinuiranu podršku nastavnicima u vidu kolegijalne i profesionalne podrške, mentorskog rada i saradnje sa roditeljima i zajednicama, zbog čega Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo zdravlja treba da stave fokus na princip „sva djeca u inkluzivnom obrazovanju“ i da se oslanjaju na primarne usluge podrške porodici na lokalnom nivou.

Ovo stoga što dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju treba posmatrati kao podršku obrazovanju onih kategorija djece koja se trenutno suočavaju sa marginalizacijom i isključenošću, te kao posredničke centre za multidisciplinarnu rehabilitaciju i „laboratorije“ integrisanih pristupa za svu djecu sa smetnjama u razvoju.

24. S aspekta poštovanja međunarodnih standarda, postojeća situacija koja podrazumijeva postojanje dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u kojoj dijete od četiri godine boravi i prima uslugu u prostoru u kome boravi i prima uslugu mlado lice od 25 godina je neprihvatljiva i istu treba spriječiti, što je ukazano i u Zaključnim zapažanjima Komiteta UN za prava djeteta iz juna 2018. godine.

Skupština poziva Vladu Crne Gore da uloži napore i unaprijedi usluge za mlada lica sa invaliditetom, kao što je stanovanje uz podršku, kako djeca sa smetnjama u razvoju ne bi završila u ustanovama za smještaj nakon sticanja punoljetstva.

25. Iako su u skladu sa Strategijom reforme pravosuđa za period 2019-2022. godina preduzete određene aktivnosti na unapređenju pravosudne infrastrukture u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta, opremljeni sudovi u Podgorici, Nikšiću i Bijelom Polju i realizovana adaptacija prostora za rad sa djecom u krivičnim postupcima u državnim tužilaštvima u Podgorici, Beranama i Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju, te uz pomoć američke ambasade obezbijedena audio-vizuelna oprema za saslušanje maloljetnika u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici, Skupština Crne Gore ocjenjuje da je neophodno da Ministarstvo pravde i u predstojećem periodu ulaže napore na prilagađavanju pravosudnih postupaka i pravosudnih institucija specifičnim potrebama djece sa smetnjama u razvoju i omogući njihovo smisljeno učestvovanje u procesima.
26. Skupština ocjenjuje da proces razvoja specijalizovanih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju, uključujući hraniteljstvo uz intenzivnu podršku i profesionalno hraniteljstvo za djecu sa smetnjama u razvoju koja su bez roditeljskog staranja treba da predstavlja prioritet Vlade Crne Gore, jednako kao i proces inkluzivnog obrazovanja.
27. Imajući u vidu prethodno urađeni Izvještaj Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu o radu dnevnih centara (boravaka) za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju za 2018. godinu koji je na Odboru za ljudska prava i slobode ocijenjen kao nedovoljno dobro metodološki pripremljen, jer, između ostalog, nije sadržao osvrt na finansiranje dnevnih centara, ocjenu stanja i rada dnevnih centara, niti su bile predložene mjere za unapređenje stanja, Skupština Crne Gore poziva Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Zavod za socijalnu i dječju zaštitu da do kraja 2022. godine ovog puta urade detaljnu evaluaciju rada dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, te da posebnu pažnju usmjere na analizu povezanosti i kompatibilnosti dnevnih centara sa drugim sektorima i da pripremljeni Izvještaj, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostave Odboru za ljudska prava i slobode.
28. Skupština Crne Gore će Zaključak dostaviti Vladi Crne Gore, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu prosvjete, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu pravde, Ministarstvu finansija, Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Savjetu za prava djeteta, Savjetu za prava lica sa invaliditetom, Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, Institutu za javno zdravlje, Zajednici opština Crne Gore, na dalji postupak i Ministarstvu evropskih poslova, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja, Dnevnom centru za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane, JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“, NVU „Zračak nade“- Pljevlja, NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“, NVO „Građanska alijansa“, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, na upoznavanje.
29. Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore će, u skladu sa članom 77 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, pratiti realizaciju ovih zaključaka Skupštine, sačiniti izvještaj i dostaviti Skupštini.

Za izvjestioca Odbora na sjednici Skupštine određen je poslanik dr Vladimir Dobričanin, član Odbora.

Detaljna izlaganja sa saslušanja sadržana su u Zapisniku sa 25. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 22. juna 2022. godine čiji je sastavni dio i audio zapis sa sjednice.

Sjednica je završena u 15 sati i 20 minuta.

**ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA**

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

Jovan Jole Vučurović